

WOLFGANG ISER

Πρός μία λογοτεχνική ανθρωπολογία*

Μετάφραση: Στέφανος Ροζάνης

Η ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ τής παρουσίας καταστάσεως τής λογοτεχνικής θεωρίας στον περιορισμένο χώρο ενός μόνον δοκιμίου μοιάζει με στιγμιαία φωτογραφία, και κατά συνέπεια πολλά ἐνδέχεται νά παραλειφθούν. Είναι ίσως καλύτερο νά ξεκινήσουμε από τό γεγονός ότι, παρ' ὅλη τήν επικρατοῦσα δυσφορία σχετικά μέ τή θεωρία, ὑπάρχει ἀκόμη μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τίς μεθόδους τής ἐρμηνείας. Ἀπό τή Νέα Κριτική ἕως καί τήν Ἀποδόμηση, τό ἐνδιαφέρον αὐτό παραμένει συγκριτικά σταθερό εἰς πείσμα τῶν μεταβαλλομένων προτιμήσεων. Μερικές μέθοδοι κερδίζουν τήν ἐπιδοκιμασία σχετικά γρήγορα, ὅμως αὐτό δέν τίς σώζει ἀπό μία ἐξίσου γρήγορη ἐξασθένηση τής ἑλξης πού ἀσκοῦν, ὅπως ἀκριδῶς συνέβη μέ τήν Ἀποδόμηση, τής ὁποίας ἡ κυριαρχία ἔχει ἀρχίσει κιάλας νά ὑποχωρεῖ στήν Ἀμερική. Ἡ σημασία της ὀφείλεται, ὄχι σέ μικρό βαθμό, στήν ἐμφαση πού ἀποδίδει στήν κειμενικότητα – δέσμευση πού ἐδραιώθηκε σταθερά ἀπό τήν ἐρμηνευτική πρακτική τής Νέας Κριτικῆς. Σ' αὐτήν βρίσκεται ἡ δομική της συγγένεια πρός τή Νέα Κριτική, διότι καί οἱ δύο ἀποδίδουν ἐμφαση στήν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀνάγνωση – καί πράγματι σημαντικοί συνήγοροι τής Ἀποδόμησης τήν ἔχουν περιγράψει ὡς τήν ἐγγύτατη ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀνάγνωση. Ἡ ἐξονυχιστική ἐξέταση τοῦ κειμένου εἶναι λοιπόν τό κοινό τους χαρακτηριστικό – ἄσχετα ἀπό τίς ἀξιοσημείωτες διαφορές πού ἐμφανίζουν στήν πράξη – καί κατ' αὐτόν τόν τρόπο θεωροῦν τό κείμενο ὡς κάτι δεδομένο, τό ὁποῖο πρέπει νά φωτισθεῖ ἀπό διαφορετικές γωνίες. Οἱ γωνίες αὐτές, μέ τή σειρά τους, προσδιορίζονται ἀπό πολιτισμικά προαπαιτούμενα καί ὡς ἐκ τούτου ὑπόκεινται σέ μεταβολές.

Ὡστόσο, ἀναρωτιέται κανεῖς κατά πόσον αὐτός εἶναι ὁ μόνος λόγος γιά τόν ὁποῖο ἐγκαταλείφθηκαν τρόποι ἐρμηνείας πού επικρατοῦσαν παλαιότερα, διαδικασία κατά τήν ὁποία ἡ ἴδια ἡ λογοτεχνική θεωρία ἔχασε τή λάμψη της. Ἐθεωρεῖτο –τουλάχιστον κατά

* Τό κείμενο αὐτό, ὁμώνυμο καταληκτικό κεφάλαιο τοῦ ὑπό ἐκδόσιν, τότε, βιβλίου του *Prospecting: From Reader Response to Literary Anthropology* μάς τό ἀπέστειλε σέ δακτυλόγραφη μορφή ὁ καθηγητής κ. Iser μαζί μέ τή συνέντευξη πού παρεχώρησε στόν Μίλτο Πεχλιβάνο. Τόν εὐχαριστοῦμε θερμά καί ἀπό ἐποῦτή τή θέση. Στό μεταξύ κυκλοφόρησε καί τό βιβλίο, ἀπό τίς ἐκδόσεις τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Johns Hopkins (Βαλτιμόρη καί Λονδίνο, 1989).

τό παρελθόν— ότι ή λογοτεχνική θεωρία παρέχει τό πλαίσιο γιά μεθόδους έρμηνείας, πράγμα τό όποίο έξυπονεί ότι τό πρωταρχικό της μέλημα ήταν ή κατασκευή προτύπων. 'Αλλά είναι αυτός ό άσφυκτικός περιορισμός της στήν κατασκευή προτύπων πού έκανε τή σύγχρονη λογοτεχνική θεωρία νά βάλλεται όλο καί περισσότερο. 'Η κριτική τήν όποία άπηθύθουναν στή θεωρία δέν μπορεί νά άντιμετωπισθεί ούτε μέ τίς ρηξικέλευθες αξιώσεις των έπιμέρους μεθόδων ούτε μέ τίς έκάστοτε βλέψεις τους νά περιβληθούν καθολικότητα, διότι, άνεξάρτητα από τό πόσο καινούργιες ή πόσο κατανοητές μπορεί νά είναι ή ίσχυρίζονται ότι είναι, όλες έξαρτώνται, σέ τελευταία άνάλυση, από τό ύπάρχον κείμενο προκειμένου νά επιβεβαιώσουν τίς αξιώσεις τους.

Κατά συνέπεια, δέν έκπλήσσει τό γεγονός ότι τώρα μιλάμε γιά πολυφωνία ή ακόμη γιά έναν καινούργιο πραγματισμό. Τέτοιες συζητήσεις βασίζονται στήν πεποίθηση ότι ίσως μετά τήν 'Αποδόμηση δέν μπορούν πλέον νά ύπάρξουν γενικά άποδεκτές έννοιες, έτσι ώστε πρέπει νά παραχωρηθεί έλευθερία κινήσεων σέ όλες τίς διαφορετικές προσεγγίσεις, καί τό κείμενο —ώς κάτι εκ φύσεως δεδομένο— πρέπει συνεχώς νά συσχετίζεται πρós περιστασιακές άπαιτήσεις.

ΥΠΑΡΧΟΥΝ επίσης τάσεις νά θραυσθούν τά όρια του λογοτεχνικού κειμένου, καί νά επεκταθούν στά μέσα μαζικής επικοινωνίας ένοράσεις πού άποκτήθηκαν από τή λογοτεχνία καί τήν τέχνη. Πίσω από τό κίνημα αυτό βρίσκεται ή κατά τό μάλλον ή ήττον ένσυνείδητη ιδέα πώς ή λογοτεχνία καί ή τέχνη δέν αποτελούν πλέον πολιτισμικά παραδείγματα όπως στο παρελθόν, καθώς ή λειτουργία τους έχει μετατοπισθεί πρós τά μέσα μαζικής επικοινωνίας, τά όποια τώρα εκπροσωπούν άληθινά τόν πολιτισμό μας. Χωρίς άμφιβολία, αυτή είναι μιά σημαντικότερη άλλαγή κατευθύνσεως, διότι θίγει κάτι πού τό γαϊτανάκι των μεταβαλλομένων προσεγγίσεων πάντοτε άφηνε άθικτο — δηλαδή, τήν υποτιθέμενη έγκυρότητα του λογοτεχνικού κειμένου ως πολιτισμικού παραδείγματος. 'Αλλά αυτό πού τώρα γεννά κάποιες άμφιβολίες σχετικά μέ αυτή τήν τάση επέκτασης είναι τό άρνητικό κίνητρο πού κρύβεται πίσω από τήν ύπέρβαση των παλαιών όρίων. 'Η δυσαρέσκεια είναι μιά καλή κινητήρια δύναμη, αλλά δέν μπορεί νά παράσχει τή θεμελίωση πού χρειάζεται μιά θεωρία ώστε νά άγκαλιώσει τήν έτερογένεια των μέσων μαζικής επικοινωνίας σύμφωνα μέ όσα τά μέσα αυτά σημασιοδοτούν. Κατ' αυτόν τόν τρόπο, δέν άρκει νά μεταδιβάσουμε έκλεκτικά τίς λογοτεχνικές καί καλλιτεχνικές μεθόδους κριτικής στή διερεύνηση των μέσων μαζικής επικοινωνίας, όμως αυτό πού καθιστά τό κίνημα αξιοσημείωτο είναι τό γεγονός ότι τά παραδείγματα κατασκευάζονται δυνάμει τής σημασιοδοτικής λειτουργίας τους.

Τό corpus των λογοτεχνικών κειμένων αποτελεί επίσης σημείο, ή σημασία του όποίου παραμένει σκοτεινή όσο ή καθιερωμένη θέση του κειμένου στον κανόνα παραμένει άθικτη. 'Αποκλειστικό έργο τής έρμηνείας δέν είναι πιά νά μεσολαβεί μεταξύ του καθιερωμένου κειμένου καί του παρόντος πού άντιστοιχεί σ' αυτό, λαμβανομένου υπ' όψιν του γεγονότος ότι ή λογοτεχνία ως μέσον είναι επίσης δηλωτική των άναγκών πρós τίς όποιες άνταποκρίνεται. "Όταν στρέφεται σ' αυτό τό πρόβλημα, ή λογοτεχνική θεωρία είναι υποχρεωμένη ν' αλλάξει κατεύθυνση. 'Αντί νά παρέχει μιά μήτρα [matrix] γιά τή δημιουργία προτύπων, πρέπει νά διερευνά τή σημειακή λειτουργία του μέσου, μεταστρέφοντας κατ' αυτόν τόν τρόπο τό κείμενο σέ μιά άντανάκλαση των έν λόγω άναγκών.

Βέβαια, η λογοτεχνία ως καθρέφτης κατά κανένα τρόπο δέν αποτελεί καινούργια ανακάλυψη, και γνωρίζουμε πολύ καλά τις πολυποίκιλες μορφές υποταγής στις οποίες υποβλήθηκε η λογοτεχνία διά μέσου των αιώνων. Ωστόσο το ερώτημα το οποίο τώρα εγείρεται είναι κατά πόσον η λογοτεχνία —σέ σχέση μέ τήν ιστορία ή τήν κοινωνία— αντανακλά κάτι ιδιαίτερο, τό οποίο ούτε οί φιλοσοφίες τής ιστορίας ούτε οί κοινωνιολογικές θεωρίες είναι ικανές νά συλλάβουν. Κανείς δέν θά άρνηθεί τήν άξία τής λογοτεχνίας ως δείκτου τόσο γιά τήν ιστορία όσο και γιά τήν κοινωνία, όμως εκείνο πού προκύπτει σχεδόν συμπτωματικά από τό γεγονός αυτό είναι τό ερώτημα γιατί θά έπρεπε νά ύπάρχει ένας καθρέφτης σάν τή λογοτεχνία και πώς μās καθιστά ικανούς νά ανακαλύπτουμε τά πράγματα. Έφόσον η λογοτεχνία ως μέσον ύφίσταται κατά τό μάλλον ή ήττον από τήν άρχή του ιστορικά καταγεγραμμένου χρόνου, ή παρουσία της πρέπει λογικά νά ανταποκρίνεται σέ όρισμένες ανθρωπολογικές ανάγκες. Ποιές είναι αυτές οί ανάγκες, και τί μās αποκαλύπτει αυτό τό μέσον σχετικά μέ τή δική μας ανθρωπολογική κατασκευή; Αυτά είναι τά ερωτήματα πού θά μπορούσαν νά οδηγήσουν στήν ανάπτυξη μιάς ανθρωπολογίας τής λογοτεχνίας. Έτσι, ή λογοτεχνική θεωρία θά μπορούσε νά αποκτήσει μιά καινούργια λειτουργία, διότι πρέπει νά θυμόμαστε ότι τό τωρινό άμφιλεγόμενο καθεστώς της προέκυψε σέ μεγάλο βαθμό από τίς προσπάθειές της νά καθορίσει πλαίσια προκειμένου νά αντιστρατευτεί έναν ίμπρεσιονιστικό τύπο έρμηνείας, προσανατολισμένον άπλως και μόνο πρός τό γούστο, και νά προμηθεύσει πρότυπα πού χρειάζονται γιά τή νομιμοποίηση τής ίδιας τής λογοτεχνικής κριτικής.

Τούτο τήν εξέθεσε σέ έκatéρωθεν επιθέσεις, οί οποίες τελικά ύπονόμειυσαν τήν άρχική της έπιτυχία. Στο βαθμό πού χρησίμευσε στή χάραξη πλαισίων έρμηνείας, έγινε όλο και περισσότερο θεσμός γιά τήν κατασκευή προτύπων· στο βαθμό πού χρησίμευσε στή νομιμοποίηση τής κριτικής, έτεινε όλο και περισσότερο νά άντλεί από άλλες μαθήσεις, επιβάλλοντας κατ' αυτόν τόν τρόπο ξένους προσανατολισμούς στή λογοτεχνία, πολύ συχνά εις βάρος της. Αυτό ίσχύει προπάντων γιά πλαίσια τά όποια προήλθαν από τήν ψυχανάλυση, τόν μαρξισμό και τήν κοινωνική θεωρία ύπό τήν ευρεία έννοια. Άντί νά ύποδουλώνουμε τό μέσον σέ θεωρίες οί οποίες έχουν έπιτύχει σέ άλλες περιοχές τής σκέψης ή τής κοινωνικής πρακτικής, πρέπει νά καταστήσουμε τό μέσον άφετηρία εάν μās ενδιαφέρει νά καταδείξουμε έπακριδώς τήν άξία δείξεως πού φαίνεται νά έχει. Μιά λογοτεχνική θεωρία πού έχει αυτόν τό στόχο άπλως θά πάψει νά παρέχει πρότυπα έρμηνείας και, άντ' αυτού, θά μās καταστήσει ικανούς νά θέτουμε έρωτήματα και ίσως νά κατανοούμε γιατί διαθέτουμε αυτό τό μέσον και γιατί συνεχώς τό ανανεώνουμε. Πιθανώς νά μπορούσαμε νά άντλήσουμε τίς άπαντήσεις μας από τή μελέτη των ανθρωπολογικών παραμέτρων των κειμένων ή, μέ άλλα λόγια, αναπτύσσοντας τή λογοτεχνική ανθρωπολογία ως έρευνητικό παράδειγμα. Χρησιμοποιώντας τήν ιδιαίτερη φύση αυτού του μέσου γιά νά διανοίξουμε νέους όρίζοντες κατανόησης τής ανθρωπίνης σκευής μας θά καταστήσουμε τή λογοτεχνία όργανο έξερεύνησης. Μιά τέτοια προσέγγιση μπορεί άκόμη και νά αποκαλύψει τί είναι ή λογοτεχνία και τί πράττει, και συγχρόνως νά μās άπαλλάξει αυτομάτως από τό άκανθώδες πρόβλημα του νά πρέπει νά ξετάσουμε τί είναι λογοτεχνικό μέσα στή λογοτεχνία ή τί είναι ποιητικό μέσα στήν ποίηση.

Ο σύγχρονος στρουκτουραλισμός άκόμη κατατράχεται από τίς δυσκίνητες έννοιες τής 'λογοτεχνικότητας' ή τής 'ποιητικότητας', χωρίς νά φαίνεται νά κατανοεί ότι αυτό είναι άπλως τό ίδιο παλαιό πρόβλημα πού μάστιζε τήν κλασική αισθητική. Η έπίγνωση ότι ή

λογοτεχνία δέν μπορεί νά ὀρισθεῖ ὄντολογικά· εἶναι ἐπιγέννημα τῶν προβλημάτων πού μᾶς κληροδότησε ὁ κλασικισμός. Κατά τόν ἴδιο τρόπο, ὅροι ὅπως 'λογοτεχνικός' καί 'ποιητικός' ἀπλῶς μεταμφιέζουν αὐτό πού στήν πραγματικότητα ἀποτελεῖ τή συνέχεια τῆς αὐτόνομης τέχνης σέ μιά ἐποχή ὅπου ἡ τέχνη δέν μπορεί πλέον νά ὀρεῖ τή δικαίωση της μέσα στόν ἑαυτό της. Ἡ λογοτεχνία δέν εἶναι αὐτάρκης, ἔτσι πολύ δύσκολα θά μπορούσε νά φέρει τήν καταγωγή της ἐντός της. Αὐτό πού πράγματι εἶναι ἡ λογοτεχνία προκύπτει ἀπό τή λειτουργία της. Αὐτό ἦταν ἤδη ἐμφανές στόν Edmund Burke, ὁ ὁποῖος –καί μολονότι κατά κανέναν τρόπο δέν ἦταν ριζοσπάστης–, στά 1756, καί ἐνῶ ἀκόμη ἤχημαζε ὁ Κλασικισμός, ἀνῆγαγε τό 'Υψηλό καί τό 'Ωραῖο στίς ἀνθρωπολογικές τους ρίζες, ἀναιρώντας μᾶλλον τή χαρακτηριστική 'αἴγλη' πού περιβάλλει τό ἔργο τέχνης παρὰ ἐπιβεβαιώνοντας τά κλασικά του κατηγορήματα.¹

Ὡστόσο, ὁ Burke μπορεί ἐπίσης νά θεωρηθεῖ ὡς παραδειγματική προειδοποίηση γιά τοὺς κινδύνους πού ἐνέχει μιά ἀνθρωπολογικά προσανατολισμένη λογοτεχνική θεωρία, διότι θεωροῦσε ὅτι αὐτά πού εἶχε ἀποκαλύψει ὡς τήν ἐξαρτημένη φύση τῶν κλασικῶν κατηγορημάτων ἀποτελοῦσαν σταθερές τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Μιά λογοτεχνική ἀνθρωπολογία ἀντιμετωπίζει τόν ἴδιο κίνδυνο. Ἀπό τή στιγμή πού ἐκλαμβάνει τά εὐρήματά της ὡς ἀνθρωπολογικές σταθερές ἡ ἐξάγει τήν εὐρετική της μέθοδο ἀπευθείας ἀπό ἄλλες ἀνθρωπολογικά προσανατολισμένες μαθήσεις –ἰδιαίτερα τήν ψυχανάλυση–, θά συσκοτίσει, ἐάν δέν ἀποκρύψει ὀλοσχερῶς, τά πράγματα πού ἔχει νά ἐρευνήσει.

Ἄν πραγματικά ὑπῆρχαν ἀνθρωπολογικές σταθερές –καί πολλοί πιστεύουν πῶς ὑπάρχουν–, τότε ἡ ἱστορία δέν θά ἔκανε τίποτε περισσότερο ἀπό τό νά τίς εἰκονογραφεῖ. Ἀντίθετα, οἱ ἱστορικές καταστάσεις συνεχῶς ἐνεργοποιοῦν τίς ἀνθρώπινες δυνατότητες, οἱ ὁποῖες ἐκδηλώνονται καί γεννοῦν τήν ἱστορία τῶν δικῶν τους ποικίλων σχηματισμῶν. Αὐτές δέν μπορεί νά ἀποδοθοῦν ἀποκλειστικά οὔτε σέ ἀνθρωπολογικές προδιαθέσεις οὔτε σέ δεδομένες περιστάσεις, ἀλλά εἶναι προϊόντα ἀλληλεπίδρασης, ἔχουν μίαν ἀπόχρωση μοναδικότητας καί πάντοτε ὑπερβαίνουν τίς συνθήκες ἀπό τίς ὁποῖες προκύπτουν. Τό ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν ἀλληλεπιδράσεων φωτίζει ἀναδρομικά τίς δυνατότητες ὅπως καί τήν ἀναγκαιότητα τῶν ἱστορικά προσδιορισμένων πραγματώσεών τους. Ἡ λογοτεχνία φαίνεται νά τροποποιεῖ τίς ἀνθρωπολογικές προδιαθέσεις στό βαθμό πού οἱ κατά τά ἄλλα κρυμμένες ἰδιαιτερότητές τους ἔρχονται στό φῶς. Γιά τό λόγο αὐτόν δέν ἀρκεῖ νά τήν ὑπαγάγουμε σέ παραδεδομένες ἀντιλήψεις τῆς πολιτισμικῆς ἀνθρωπολογίας, πού διέπουν τήν ἔρευνα τῶν δομῶν τῶν ἀρχαϊκῶν πολιτισμῶν. Ἄντ' αὐτοῦ, ἀπαιτεῖ μιά δική της εὐρετική μέθοδο, ἡ ὁποία θά μᾶς ἐπιτρέψει νά ἀπαντήσουμε σέ ἐρωτήματα ὅπως: Γιατί χρειαζόμαστε τή μυθοπλασία;

Οἱ ΜΥΘΟΠΛΑΣΙΕΣ εἶναι ἐπινοήσεις οἱ ὁποῖες δίνουν στήν ἀνθρωπότητα τή δυνατότητα νά ἐπεκταθεῖ – μιά κατάσταση πραγμάτων ἡ ὁποία μπορεί νά μελετηθεῖ ἀπό ποικίλες γωνίες. Ἄν θέσουμε τό ἐρώτημα ποιός εἶναι ὁ στόχος αὐτῶν τῶν ἐπινοήσεων, βρισκόμαστε ἀντιμέτωποι μέ τίς διαφορετικές χρήσεις στίς ὁποῖες ἔχουν ὑποβληθεῖ καί πρέπει νά διακρίνουμε ἀνάμεσα στίς πολλές μυθοπλασίες πού διατρέχουν τήν καθημερινή μας ζωή

¹ Βλ. Edmund Burke, *A Philosophical Inquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and the Beautiful, The Works*, τόμος 1 (Λονδίνο, 1989), σσ. 110, 130, 140, 164, 192, 218, 233.

καί στον μυθοπλαστικό χαρακτήρα της λογοτεχνίας. Σαφώς δέν είναι τό ίδιο πράγμα,¹ αλλά λαμβάνουν διαφορετικές μορφές, ανάλογα μέ τή λειτουργία τους, καί μ' αυτό τόν τρόπο αποκαλύπτουν έμμέσως τίς διαφορετικές ανάγκες τίς όποίες ικανοποιούν. 'Ο σύνδεσμος μεταξύ μυθοπλασίας καί λειτουργίας δέν είναι, βέβαια, καινούργια ανακάλυψη. 'Υπήρξε πάντα στήν πρώτη γραμμή όποτε γίνονταν προσπάθειες νά αποκαταρθεί ή μυθοπλασία από τό στίγμα της άπάτης. Καθώς ή άπάτη έχει συγκεκριμένο στόχο, άκόμη καί αυτή ή άρνητική φόρτιση άποτελεί άπόδειξη ότι ή μυθοπλασία όρίζεται σύμφωνα μέ τή χρήση της. 'Η χρήση αυτή θά καθορίσει κατά πόσον ή κρίση είναι θετική ή άρνητική, αλλά καί στίς δύο περιπτώσεις είναι σαφές ότι ή πρόθεση κατευθύνει τή λειτουργία καί κατά συνέπεια τή μορφή.

'Η πορεία αυτή προκύπτει έναργέστατα από δύο σημαντικά έγχειρήματα πού έγιναν κατά τόν δέκατο ένατο αιώνα από τούς Bentham καί Vaihinger προκειμένου νά αποκατασταθεί ή μυθοπλασία. 'Ο Bentham τήν θεματοποίησε εισάγοντας τίς «μυθοπλαστικές όντότητες» στήν έπιστημολογία ώς τόν άμετάβλητο τρόπο [modality] γιά τή δεδομένη φύση κάθε πραγματικότητας. 'Ο Vaihinger τήν συστηματοποίησε εκθειάζοντας τή μυθοπλασία ώς τή βάση γιά τή θέσμιση κάθε πραγματικότητας. 'Ο Bentham πίστευε ότι μπορούσε νά διακρίνει μεταξύ «μυθοπλαστικών όντοτήτων» καί «πραγματικών όντοτήτων» βάσει του ότι οί «πραγματικές όντότητες» είναι δεδομένες, άν καί συλλαμβάνονται μόνον μέσω του τρόπου ύπαρξής των,² ό όποιος, μέ τή σειρά του, είναι μιά «μυθοπλαστική όντότητα» διότι δέν μπορεί νά ύπάρξει πραγματική άντιστοιχία πρός αυτόν in re. 'Ο Vaihinger πίστευε ότι ή μυθοπλασία ήταν τό «ένσυνείδητα λανθασμένο» πού συγκροτούσε πραγματικότητες, τό όποιο όμως έπρεπε έν συνεχεία νά άφαιρεθεί από αυτές προκειμένου νά επιτραπεί σέ ό,τι είχε συσταθεί νά επιτελέσει τή λειτουργία του.³ 'Ετσι, γιά τόν Vaihinger, κατ' ούσίαν κάθε τι ήταν μυθοπλασία, εκτός από τά ανθρώπινα συναισθήματα, τά όποία, σέ τελευταία άνάλυση, ήσαν αναγκαία ώς πραγματικότητες γιά νά μήν καταντήσει δλόκληρος ό κόσμος μιά κενή μυθοπλασία.

'Ωστόσο, αυτό πού είναι σημαντικό γιά μās δέν είναι οί προτάσεις τών Bentham καί Vaihinger σχετικά μέ τή χρήση της μυθοπλασίας, αλλά τό γεγονός ότι οί άντίστοιχες συλλήψεις τους γιά τή λειτουργία της όδήγησαν σέ ιδιαίτερα ακριβείς όρισμούς. 'Ιστορικά, αυτή ή ακριβολογία είναι εύκολο νά εξηγηθεί, διότι ή μυθοπλασία θά μπορούσε νά αποκατασταθεί μόνον σέ άντίθεση πρός μιά παράδοση ή όποία δέν άφηνε καμιάν άμφιβολία γιά τήν άρνητική της φύση (γεγονός πού άληθεύει ιδιαίτερα γιά τήν έμπειρική παράδοση), καί πράγματι ό Vaihinger αισθάνθηκε ότι ήταν αναγκαίο νά μήν κοινοποιησει τό έργο του γιά άρκετές δεκαετίες διότι δέν πίστευε ότι ή έποχή ήταν ώριμη νά δεχθεί τίς ιδιαίτερες ένοράσεις του.⁴

'Η βεβαιότητα τών Bentham καί Vaihinger γιά τή χρήση της μυθοπλασίας προσδιοριζόταν από τίς προσπάθειές τους νά εναντιωθούν στίς τότε επικρατούσες τάσεις της σκέψης, καί άν μιά τέτοια βεβαιότητα έχει εκλείψει σήμερα, αυτό έχει ώς άποτέλεσμα νά είμαστε περισσότερο έλεύθεροι νά άντιληφθούμε τήν ποικιλία τών χρήσεων της μυθοπλασίας. 'Η μυθοπλασία δέν περιορίζεται πλέον στά έπιστημολογικά όρια στά όποία ήσαν

² Βλ. C. K. Ogden (ed.), *Bentham's Theory of Fictions* (Paterson, N.J., 1959), σσ. 30, 49 κ.έ., 154.

³ Βλ. Hans Vaihinger, *Die Philosophie des Als-Ob* (Λειψία, 1922), σσ. xxi, 194-219.

⁴ Αυτόθι, σ. iv.

υποχρεωμένοι να αναφέρονται οι Bentham και Vaihinger στην προσπάθειά τους να την αποκαταστήσουν. Τήν εποχή εκείνη θά μπορούσε να δικαιωθεί μόνον ως τρόπος εξήγησης μέ επιστημολογικούς όρους, καθώς ή επιστημολογία κυριαρχούσε στη φιλοσοφία του αιώνα.

Ἀλλά ἂν ή μυθοπλασία θεωρηθεῖ ὡς μέσον γιά νά ἐξηγοῦμε ή ἀκόμη καί νά θέτουμε πραγματικότητες, τότε ὀλισθαίνει πρὸς ὅ,τι ὑπῆρξε ἤδη σέ πολλές ἀπὸ τίς ἱστορικές καί μυθολογικές μεταμφιέσεις της – δηλαδή, πρὸς τή «μυθοπλασία τῆς ἐναρμόνισης»,⁵ ἓνα φαινόμενο πού ὁ Bacon τό θεωροῦσε ὡς τήν ψυχολογική ἱκανοποίηση πού ἀντλεῖ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ὅταν δημιουργεῖ βεβαιότητα ἐκεῖ ὅπου «ή φύση τῶν πραγμάτων πράγματι τήν ἀρνεῖται».᾽⁶ Θεωρώντας τή μυθοπλασία ὡς «μυθοπλασία τῆς ἐναρμόνισης» σημαίνει ὅτι τήν ταυτίζουμε ἀποκλειστικά μέ τήν ἐξηγητική της λειτουργία, ή ὅποια ὄχι μόνον τήν περιορίζει σέ μιά μοναδική χρήση ἀλλά ἐπίσης συνεπάγεται τή μετατροπή της σ' αὐτό ἀκριδῶς τό ἀντικείμενο τό ὁποῖο στήν πραγματικότητα ὑποτίθεται ὅτι ἐξηγεῖ. Ἐτσι, γιά τόν Bentham ή μυθοπλασία εἶναι ὁ τρόπος ὑπαρξης κάθε πραγματικότητας, ἐνῶ γιά τόν Vaihinger εἶναι ή βάση γιά τή συγκρότηση τῆς πραγματικότητας. Ἀκόμη καί ἂν δέν θεωρήσουμε αὐτούς τούς ὁρισμούς ὡς «μυθοπλασία τῆς ἐναρμόνισης» μέ τήν ἐννοία αὐτοῦ πού ὁ Kermode ἀποκαλεῖ «παραπληρωματικότητες»,⁷ ή μυθοπλασία –στό πλαίσιο τῆς φιλοσοφικῆς της ἐπαναξιολόγησης– παραμένει ἀκόμη μιά βάση γιά κάτι ἔξω ἀπὸ αὐτήν, ὅπως ὀφείλει νά εἶναι, ἐφόσον ή λειτουργία της εἶναι ἐξηγητική. Ἐμμεσα, αὐτό σημαίνει ὅτι ή φύση τῆς χρήσης καθορίζει τί εἶναι ή μυθοπλασία, καί μεταξύ τῆς μυθοπλασίας καί τῶν χρήσεών της ὑπάρχει μιά ἀλληλεπίδραση ἀμοιβαίων διαφοροποιήσεων.

Ἡ ἐξήγηση, κατὰ συνέπεια, δέν εἶναι τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιά μόνο, ἂν καί κλασική, θαυμάδα, ή ὅποια θεωρήθηκε ὅτι ἀποτελεῖ τή λειτουργία τῆς μυθοπλασίας, διότι στάθηκε ἀφτηρία μᾶς συζήτησης πού δημιούργησε μιά δική της ἱστορία.

Ὅσο περισσότερο ή μυθοπλασία διαφεύγει ἓναν ὄντολογικό ὁρισμό, τόσο πιό καθαρά ὀρίζεται ὡς πρὸς τή χρήση της. Ἐφόσον δέν περιορίζεται πλέον σέ μίαν ἐξηγητική λειτουργία, ή ἀποτελεσματικότητά της καθίσταται τό δεσπόζον χαρακτηριστικό της. Ὡστόσο, ἀποτελέσματα εἶναι δυνατόν νά δημιουργηθοῦν μόνο σέ δεδομένα συμφραζόμενα, τά ὁποῖα, μέ τή σειρά τους, καθορίζουν τήν ἀντίστοιχη χρήση πού ή μυθοπλασία ὑποτίθεται ὅτι ἐπιτυγχάνει. Κατ' αὐτόν τόν τρόπο, τό πεδίο ἐφαρμογῆς εἶναι ὑπεύθυνο γιά τή διαφοροποίηση τῆς μυθοπλασίας. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τό ποιές μπορεῖ νά εἶναι οἱ προϋποθέσεις συγκρότησής της, ή μυθοπλασία θά ἀποτελεῖ πάντοτε ἓναν τρόπο δημιουργίας ἀποτελέσματος, καί αὐτό πού προκύπτει θά ποικίλει ἀνάλογα μέ τίς ἀπαιτήσεις τίς ὁποῖες ὑπαγορεύουν τά ἐν λόγω συμφραζόμενα. Ὅσο ή μυθοπλασία περιορίζεται στήν ἐξήγηση λειτουργοῦσε ὡς «μυθοπλασία τῆς ἐναρμόνισης» πού ὀφείλε νά ἐνσωματώσει τό ἀπρόσιτο σέ κατὰ τ' ἄλλα οἰκείες πραγματικότητες. Ἄν ὥστόσο ή μυθοπλασία νοηθεῖ ὡς τρόπος

⁵ Τήν ἐννοία αὐτή τήν προτείνει ὁ Frank Kermode στό σημαντικό βιβλίο του *The Sense of an Ending: Studies in the Theory of Fiction* (Νέα Ὑόρκη, 1967) καί ἐκθέτει, μέ τρόπο πολύ διαφωτιστικό, τήν ἱστορία της.

⁶ Francis Bacon, *The Advancement of Learning and New Atlantis*, Thomas Case, ed. (Λονδίνο, 1974), σσ. 96.

⁷ Kermode, *The Sense of an Ending*, σ. 64.

παραγωγής αποτελέσματος, ή άπροσδιοριστία του κόσμου μας έγγραφεται μέσα της, και έτσι μετατρέπει κάθε υπέρβαση των περιορισμών της σε πραγματολογική αναγκαιότητα. Η παραγωγή αποτελέσματος ως πραγματολογία της μυθοπλασίας δέν ξεφεύγει ποτέ από την περιστασιακή της λειτουργία, ενώ ή έξήγηση ως σημασιολογία της μυθοπλασίας σκοπεύει ακριβώς στο νά εξαφανίσει την περιστασιακή της αναγκαιότητα. Έτσι, ή πραγματολογική λειτουργία αποκαλύπτει την ιδιαίτερη χρήση της μυθοπλασίας, και ή ιδιαίτερη χρήση καθορίζει την ιδιαίτερη φύση της μυθοπλασίας.

Θεωρείται άνεκαθεν δεδομένο ότι ή μυθοπλασία μπορεί νά παράγει πραγματικότητες. Για τόν Vaihinger αυτό αποτελούσε μιά άδιαμφισβήτητη αλήθεια, ή όποία τόν όδήγησε στή διατύπωση του νόμου της «μεταλλαγής των ιδεών».⁸ Θεωρούσε ότι οι ιδέες ύφίστανται έναν μετασχηματισμό των έγγενών δυνατοτήτων τους. Κατ' άρχήν είναι πραγματικότητες, διότι εκλαμβάνονται ως τό πράγμα καθ' έαυτό, άν και πρωταρχικά επινοήθηκαν μόνον προκειμένου νά εξηγήσουν τό πράγμα. Από τή στιγμή πού τό γεγονός αυτό είναι άποδεκτό, μεταβάλλονται σε ύποθέσεις, έξυπακούεται όμως άκόμη ότι ύπάρχει μιά όρισμένη πραγματικότητα ή όποία άντιστοιχεί σ' αυτές. Τελικώς, αυτές οι ύποθέσεις αποκαλύπτονται ως μυθοπλασίες, οι όποιες —ακριβώς διότι δέν ύπάρχει τίποτε πού νά άντιστοιχεί σ' αυτές— καθορίζουν τή συγκρότηση των πραγματικοτήτων. Η 'αλήθεια', ώστόσο, για τόν Vaihinger είναι ότι όλες οι πραγματικότητες αποτελούν ακριβώς τέτοιες μυθοπλασίες, άκόμη και άν ή λειτουργική τους επιτυχία τίς κάνει νά εμφανίζονται ως πραγματικότητα και ως εκ τούτου είναι δυνατόν νά μās έμποδίζουν νά άντιληφθούμε τήν πλασματική τους ύπόσταση. Όπου κι όποτε παραχθούν πραγματικότητες, ένέχονται πάντα μυθοπλασίες.

Ο νόμος της μεταλλαγής των ιδεών άποτελεί, στήν πραγματικότητα, μιά συνεχή έπανδιευθέτηση των ιδιοτήτων της πραγματικότητας, και, σε τελευταία άνάλυση, μιά τέτοια διαδικασία μπορεί νά λειτουργήσει μόνο στή βάση μιάς ύποτιθέμενης διάκρισης μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας. Άλλά όταν εξετάζουμε τή μυθοπλασία πάνω σε μιά τέτοια βάση σημαίνει ότι τοποθετούμαστε μεταθεωρητικά [καταλαμβάνουμε μεταθεωρητικές θέσεις: *metastandpoints*], γεγονός πού προϋποθέτει γνώση αυτής της διάκρισης. Αυτή ή σιωπηρά ύποτιθέμενη 'γνώση' πιθανόν, με τή σειρά της, νά είναι μυθοπλασία. πού ύπαγορεύεται από πραγματολογικές άνάγκες, τέτοιες πού έν πολλοίς βρίσκει κανείς στήν πολιτική. Η πραγματικότητα της πολιτικής άποτελεί ένα κυπλητό παράδειγμα μυθοπλασίας πού έπιτελεί διττή λειτουργία. Είναι συγχρόνως κάτι μεταμφιεσμένο και κάτι πού ξεσκεπάζει: στήν πρώτη περίπτωση, οι αξιώσεις πραγματικότητας τίς όποιες έγείρει άμφισβητούνται, ενώ, στή δεύτερη, κερδίζει πραγματικότητα μέσω της κριτικής πού άσκει, δηλαδή μέσω αυτού πού ξεσκεπάζει. Η πραγματικότητά της, λοιπόν, συνίσταται στήν ένεργό λειτουργία της, πράγμα πού σημαίνει ότι δέν μπορεί νά ταυτιστεί με αυτό πού παράγει. Κατά συνέπεια διαφέρει από ό,τι πράττει και από ό,τι έπιτυγχάνει, και έτσι μιά σαφής διάκριση μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας πολύ δύσκολα μπορεί νά ύποστηριχθεί. Διότι δέν ύπάρχει μιά υπερβατολογική στάση ή όποία θά μās επέτρεπε νά κατανείμουμε τά κατηγορούμενα της μυθοπλασίας και της πραγματικότητας σύμφωνα με κάποιο προδιατεταγμένο πλαίσιο άναφοράς. Η διατήρηση μιάς τέτοιας διάκρισης μπορεί νά είναι μόνον ένα *asylum ignorantiae*, και κατά συνέπεια ή λύση ή

⁸ Βλ. Vaihinger, *Die Philosophie des Als-Ob*, σσ. 219-30.

ὅποια προσφέρεται εἶναι νά ἀπορρίψουμε τήν παλαιά ἐκείνη, ἀλλά τώρα πιά ἀπηρεχαιωμένη, ἀντίθεση μυθοπλασίας καί πραγματικότητας, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀλληλοδιείσδυσής τους. Ἄντ' αὐτοῦ, μπορούμε ἴσως νά συλλάβουμε τό μυθοπλαστικό στοιχεῖο ὡς μέσον ὑπέρβασης τοῦ δεδομένου, πού εἶναι μοιραῖο νά προκαλέσει τόν μετασχηματισμό τοῦ ὑπαρκτοῦ.

Ὅποιαδήποτε καί ἂν εἶναι ἡ χρήση τῆς μυθοπλασίας, κάθε τι μυθοπλαστικό εἶναι κάτι τό κατασκευασμένο, καί ἡ κατασκευή προϋποθέτει προσδιορισμένες προθέσεις. Ἔτσι, ἡ μυθοπλασία παράγεται ὑπό ὁρισμένες συνθήκες πού ἀπαιτοῦν συνοχή καί καταδηλώνουν τήν ἀναφορική της φύση. Ἡ ἀναφορικότητα συναρτᾶται πρὸς ἕναν ὁρατό στόχο, τόν ὁποῖο ἡ μυθοπλασία εἶναι σχεδιασμένη νά ἐκπληρώσει, καί μέσα ἐκεῖ θρίσκεται μιὰ μείζων διάκριση μεταξύ ἀφ' ἑνὸς τῆς μυθοπλασίας καί ἀφ' ἑτέρου τῆς ψευδαίσθησης καί τῆς σύμβασης. Ἡ μυθοπλασία δέν εἶναι οὔτε ἐξ ὁλοκλήρου ἀπατηλή οὔτε ἐξ ὁλοκλήρου ἀξιόπιστη. Εἶναι ἕνα 'ὡς ἑάν', πού δηλώνει ὑποθετικές προϋποθέσεις [hypothetical pre-suppositions], οἱ ὁποῖες δέν μπορεί νά ἐξαλειφθοῦν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ μεταμφίεση πού θά ἐνδυθεῖ ἡ μυθοπλασία. Τό 'ὡς ἑάν' πάντοτε ὑπερακοντίζει σκόπιμα τό ὑπαρκτό, καί γι' αὐτόν τό λόγο πρέπει νά ἔχει ὁρισμένη κατεύθυνση, ἐπισκιάζοντας μέ τήν ἀναφορικότητά του τὴ λειτουργία γιὰ τήν ὅποια προορίζεται – μιὰ λειτουργία πού προσδιορίζεται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα ἐπὶ τῶν ὁποίων θά παραχθεῖ τό ἀποτέλεσμα.

Η ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ νά προκαλέσεις ἕνα ἀποτέλεσμα δέν προέρχεται ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τό πῶς χρησιμοποιεῖται ἡ μυθοπλασία, ὥστε ἀνακύπτει τό ἐρώτημα σχετικὰ μέ τό κατὰ πόσον ἡ μυθοπλασία δύναται νά ἀληθεύει. Ἐάν λέγαμε ὅτι ἀνταποκρίνεται στήν ἀλήθεια, θά ἐσήμαινε ὅτι ὅλοι οἱ παραδοσιακοὶ ὁρισμοὶ πρέπει εἴτε νά μεταβληθοῦν ἐξ ὁλοκλήρου εἴτε τουλάχιστον νά τροποποιηθοῦν κατὰ τέτοιον τρόπο ὥστε νά ἀλλάξει τό καθεστῶς τους. Οἱ παλαιότεροι ὁρισμοὶ ποικίλλουν σύμφωνα με τὴ φύση τῆς χρήσης, καί, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τό ἂν ἐπεκτείνονται πρὸς γενικεύσεις ἢ περιορίζονται σέ ἀτομικές περιπτώσεις, σέ καμιά ἀπὸ τίς πολλές τῆς ἐφαρμογῆς ἡ μυθοπλασία δέν ἀπομακρύνεται τόσο ἀπὸ τὴ λειτουργία της ὥστε νά χωρέσει στὰ ὅρια ἑνὸς μόνον ὁρισμοῦ – ἂν μὴ τί ἄλλο, διότι ἡ ἀναφορικότητά της θά καθορίσει τὴ χρήση της καί τὴ μορφή της.

Στὴν καντιανὴ φιλοσοφία, τό 'ὡς ἑάν' παρουσιάζεται ὡς ἡ ἐμπετυοῦσία κάθε νοητοῦ πράγματος, καί κατὰ συνέπεια δέν ὑπάρχει κάτι ἐναλλακτικό τῆς μυθοπλασίας. Αὐτό εἶναι πού καθιστᾶ τὴ μυθοπλασία ἱκανὴ νά ἐμφανίζεται σέ μιάν ἀπεριόριστη ποικιλία συμφραζομένων, ἀλλὰ ἰδιαίτερα ἐκεῖ ὅπου τὰ ὅρια ἔχουν χαραχθεῖ καί εἶναι ἀνάγκη νά τὰ ὑπερδοῦμε. Κατ' αὐτόν τόν τρόπο ἡ μυθοπλασία ποτὲ δέν εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ τό νοητό, καί ἔτσι εἶναι περισσότερο περιεκτικὴ ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα ὅσα δραστηριοποιοῦν τὴ λειτουργία της. Μέ αὐτόν τόν τρόπο, καί ἴσως μόνον μέ αὐτόν τόν τρόπο, ἡ μυθοπλασία ἀποτελεῖ μιάν ἀλήθεια μέσα στὸν κόσμον τῆς ἐμπειρίας μας. Πρόκειται ὥστόσο γιὰ μιάν ἀλήθεια πού δέν μπορεί κατὰ κανένα τρόπο νά τεκμηριωθεῖ ἀποδεικτικά, καθὼς ἡ μόνη της στήριξη ἔγκειται στὸ γεγονὸς ὅτι δέν ὑπάρχει κάτι ἐναλλακτικό ὡς πρὸς τὴ μυθοπλασία· ἀπὸ τό γεγονὸς αὐτό προκύπτει ἡ ἰσχὺς της.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴ διαστικὴ θεώρηση τῆς 'ἀλήθειας' τῆς μυθοπλασίας καθίσταται σαφές ὅτι ἡ μυθοπλασία μπορεί νά εἰδωθεῖ ἀπὸ διαφορετικὲς προοπτικὲς οἱ ὁποῖες πιθανόν νά συνδέονται μέ τὴ λειτουργία της ἢ μέ τὴν ἀναγκαιότητά της. Ὅσο περισσότερο πραγμα-

τιστική είναι ή δπτική γωνία, τόσο περισσότερο διαφοροποιημένες θά είναι οι ποικίλες⁹ χρήσεις. Άλλά αν επικεντρώσουμε τήν προσοχή μας στην αναγκαιότητα, τότε θά γίνει σαφέστερη ή φύση τής 'αλήθειας' ότι δέν υπάρχει κάτι έναλλακτικό τής μυθοπλασίας. 'Η πραγματιστική άποψη και ή άποψη περί τής αναγκαιότητας είναι στενά συνδεδεμένες. 'Ωστόσο, ή έλλειψη έναλλακτικότητας δέν φωτίζει τήν πολλαπλότητα τών χρήσεων, όπως ακριβώς αυτή ή πολλαπλότητα μάς έμποδίζει νά συναγάγουμε οιοδήποτε σχήμα χρήσεως. 'Η σύμπτωση τής λειτουργικής χρήσεως και τής δυνατότητάς της νά αληθεύει επιτρέπει στή μυθοπλασία νά διευρύνει συνεχώς τό άπροσδόκητο, και έτσι προσφέρει μιá σκοπιά από τήν όποία μπορούμε νά έρευνήσουμε τήν ανθρωπολογική σύσταση του ανθρώπινου γένους.

'Από όλα αυτά μπορούμε νά εξαγάγουμε ένα συμπέρασμα σχετικά μέ τόν τρόπο μέ τόν όποιο ταξινομείται ή μυθοπλασία. Πολλοί τρέχοντες όρισμοί μαρτυρούν μιá μυωπική άποψη πού επιδλήθηκε όχι μόνον από τήν παράδοση και τίς συμβάσεις αλλά επίσης από τίς ποικίλες πραγματολογικές λειτουργίες. 'Η ιδέα ότι πρόκειται γιά ένα έσκεμμένο ψεύδος, όπως πίστευε ό Vaihinger, είναι ακριβώς μιá ιδιαίτερα ζωντανή μορφή ταύτισης, ή όποία δέν διαφέρει ουσιαστικά από εκείνες πού προτείνει σήμερα ή γνωσιολογικά προσανατολισμένη γλωσσολογία.⁹ Άλλά τέτοιες πραγματοποιήσεις τής χρήσης της δέν όρίζουν τή μυθοπλασία. 'Αν μάς επιτρέπει νά διεισδύσουμε στο άδιείσδυτο του όποιου τό κλειδί μόνον αυτή κρατεί, τότε ή έλλειψη όποιασδήποτε έναλλακτικότητας προς τή μυθοπλασία —καθώς και ή αδυνατότητα νά συναγάγουμε τή φύση της από μόνη τή λειτουργία της— θά καθρεφτιζόταν σέ όλες τίς προσπάθειες νά περιγραφεί. Είναι αλήθεια ότι ή μυθοπλασία σέ μεγάλο βαθμό συμπίπτει μέ τή χρήση της, αλλά αυτό είναι μόνον ή μισή αλήθεια, διότι ή ίδια ή μυθοπλασία δέν προκύπτει από τά συμφραζόμενα τής χρήσης της.

Οί μυθοπλασίες, ως επέκταση του ανθρώπου, αποτελούν «τρόπους κατασκευής κόσμου»,¹⁰ και ή λογοτεχνία εμφανίζεται ως μιá παραδειγματική βαθμίδα αυτής τής διαδικασίας διότι άπελευθερώνεται από τήν πραγματολογική διάσταση πού είναι τόσο ουσιώδης γιά περιστάσεις τής πραγματικής ζωής. 'Η μυθοπλαστική ιδιότητα τής λογοτεχνίας δέν ταυτίζεται μέ τό αποτέλεσμα τό όποιο δημιουργεί, αλλά είναι μάλλον ένα *modus operandi* πού εκδηλώνεται μέσα σέ διακριτές πράξεις.

ΟΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΑΥΤΕΣ χαρακτηρίζονται από τό γεγονός ότι αποτελούν όριακές παραδιάσεις, ή συνδυασμένη δράση τών όποιων ξεχωρίζει τή λογοτεχνία από άλλους τύπους μυθοπλασίας πού ήδη έχουν περιγραφεί.

'Υπάρχουν τρεις βασικές πράξεις: ή επιλογή, ό συνδυασμός και ή αυτο-αποκάλυψη, οι όποιες γιά τίς παρούσες ανάγκες μπορεί νά διακριθούν ή μία από τήν άλλη, αλλά οι όποιες άλληλεπιδρούν και έτσι συνθέτουν τό υποκείμενο σχήμα τής μυθοπλαστικότητας πού λειτουργεί μέσα στο λογοτεχνικό κείμενο. 'Η πράξη τής επιλογής είσχωρεί σέ έξωκειμενικά πεδία άναφοράς, και διασαλεύοντάς τα δημιουργεί μιάν άταξία πλήρη συμβάν-

⁹ Πρβλ. επί παραδείγματι, τό δοκίμιο γιά τή μελέτη τής μυθοπλασίας στα τεύχη 1 και 2 του *Poetics* 8 (1979).

¹⁰ Γιά περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Nelson Goodman, *Ways of Worldmaking* (Hassocks, 1978), ιδιαίτε-
 ρως σσ. 10-17, 101 κ.έ.

των, ως συνέπεια τῆς ὁποίας τόσο ἡ δομή ὅσο καί ἡ σημασιολογία αὐτῶν τῶν πεδίων ὑφίστανται ὁρισμένες παραμορφώσεις, ἐνῶ τὰ ἀντίστοιχα συστατικά τους στοιχεῖα βαρύνουν διαφορετικά σύμφωνα μέ τίς ποικίλες προσθαφαιρέσεις. Ἐτσι κάθε πεδίο ἀναδιοργανώνεται μέσα στό κείμενο, ἀλλά ἡ καινούργια του μορφή περιέχει (καί ἐξαρτᾶται ἀπό) τή λειτουργία του μέσα στόν ἐρμηνευμένο κόσμο μας. Αὐτή ἡ λειτουργία καθίσταται τώρα οὐσιώδης καί παρέχει τό βάθος μπροστά στό ὁποῖο ἡ καινούργια δομή ἐμφανίζεται ἀνάγλυφη, φανερώνοντας μιά πρόθεση ἡ ὁποία στηρίζει τή «συνεπῆ παραμόρφωση».¹¹ Περαιτέρω, ἡ πράξη τῆς ἐπιλογῆς διασπᾷ κάθε πεδίο ἀναφορᾶς, ἐφόσον τὰ ἐπιλεγμένα στοιχεῖα μποροῦν νά ἀποκτήσουν σημασία μόνον ἀποκλείοντας ἄλλα – καί τοῦτο ἀποτελεῖ τήν προϋπόθεση γιά τήν πλήρη συμβάντων ἀταξία, τῆς ὁποίας ἡ λύση ἀπαιτεῖ τή συναρμογή ἐνός καινούργιου νοήματος.

Ἐπίσης, ἡ πράξη τῆς ἐπιλογῆς δρέπει στοιχεῖα ἀπό ἄλλα κείμενα, ἀλλά ἡ προκύπτουσα διακειμενικότητα δέν θά πρέπει νά νοηθεῖ ἀπλῶς ὡς σύγχυση τῶν διακρίσεων ἡ ἀπλῶς ὡς ὑπέρβαση τοῦ κειμένου στό ὁποῖο γίνεται ἡ ἀναφορά. Τά τμήματα κειμένων τὰ ὁποῖα ὑπαινίσσονται τὰ παρατιθέμενα χωρία ἀρχίζουν νά ἀποκαλύπτουν ἀπρόδλεπτες μετακινούμενες σχέσεις καί ὡς πρὸς τὰ δικά τους συμφραζόμενα καί ὡς πρὸς τὰ νέα συμφραζόμενα στά ὁποῖα ἔχουν μεταφυτευθεῖ. Ὅποιαδήποτε μορφή καί ἂν πάρουν αὐτές οἱ σχέσεις, δύο διαφορετικοί τύποι λόγου εἶναι πάντοτε παρόντες, καί ἡ ταυτοχρονία τους θέτει σέ κίνηση μιά ἀμοιβαία ἀποκάλυψη καί ἀπόκρυψη τῶν ἀντίστοιχων συμφραστικῶν ἀναφορῶν τους. Ἀπό αὐτή τήν ἀλληλεπίδραση προκύπτει μιά σημασιολογική ἀστάθεια, ἡ ὁποία ὀξύνεται ἀπό τό γεγονός ὅτι τὰ δύο σύνολα λόγου ἀποτελοῦν ἐπίσης συμφραζόμενα τό ἓνα τοῦ ἄλλου, ἔτσι ὥστε τό καθένα μέ τή σειρά του συνεχῶς μεταπηδᾷ ἀπό δεύτερο σέ πρῶτο πλάνο, γιά νά ἀποτελέσει θέμα ἀπό τή σκοπιά τοῦ ἄλλου καί ἀντιστρόφως. Ἡ προκύπτουσα δυναμική ταλάντωση μεταξύ τῶν δύο διασφαλίζει ὅτι τὰ παλαιά τους νοήματα μποροῦν τώρα νά ἀποτελέσουν πηγές νέων νοημάτων. Τό ἴδιο τό κείμενο καθίσταται ἓνα εἶδος σημείου συναντήσεως, ὅπου ἄλλα κείμενα, κανόνες καί ἀξίες συναντῶνται καί ἐνεργοῦν τό ἓνα ἐπὶ τοῦ ἄλλου· ὡς σημεῖο τομῆς, ὁ πυρήνας του εἶναι δυναμικός, καί μόνον ὅταν ἐνεργοποιεῖται –ἀπό τόν δυνάμει δέκτη– ἐκρηγνυται στήν πολυφωνία του.

Ἡ δομή τήν ὁποία ἐντοπίζει ἡ πράξη τῆς ἐπιλογῆς ἀποτελεῖ ἐπίσης τή βάση τῆς πράξης τοῦ συνδυασμοῦ. Ἐδῶ τὰ ὅρια πού πρέπει νά διαδοῦμε εἶναι ἐνδοκειμενικά, καί ἐκτείνονται ἀπό λεκτικά νοήματα μέχρι τόν ἀστερισμό τῶν χαρακτηρισῶν. Γιά ἄλλη μιά φορά ἡ διαδικασία δέν θά πρέπει νά ἐκληφθεῖ ὡς ἓνα ἀπλό ἐνέργημα ὑπέρβασης, διότι τὰ διάφορα συμπλέγματα –εἴτε αὐτά εἶναι λέξεις μέ ὑπερβάλλοντα νοήματα εἴτε εἶναι σημασιολογικοί θύλακες πού διασπῶνται ἀπό τούς χαρακτήρες– συνδέονται ἄρρηκτα μεταξύ τους καί κατ' αὐτόν τόν τρόπο ἐγγράφονται τό ἓνα μέσα στό ἄλλο. Κάθε λέξη καθίσταται διαλογική, καί κάθε σημασιολογικό πεδίο ἀναδιπλασιάζεται ἀπό κάποιο ἄλλο.

Μέσω αὐτοῦ τοῦ διπλά ἐκφωνημένου λόγου κάθε ἐκφορὰ συνεπιφέρει κάτι ἄλλο, καθὼς ἡ πράξη τοῦ συνδυασμοῦ διπλασιάζει αὐτό πού εἶναι παρόν διά τοῦ ἀπόντος – μιά διαδικασία ἡ ὁποία συχνά ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀνατροπή τῆς ἰσορροπίας, καθ' ὅσον

¹¹ Maurice Merleau-Ponty, *Das Auge und der Geist: Philosophische Essays*, μετάφραση H.W. Arndt (Reinbeck, 1967), σ. 84. Ὁ Merleau Ponty τό θεωρεῖ θεμελιώδες κριτήριο γιά τό ἔργο τέχνης.

τό παρόν χρησιμεύει μόνον για νά αναδεικνύει τό άπόν. Έτσι τό λεγόμενο παύει νά! (σημαίνει άφ' έαυτού, αλλά αντίθετα επιτρέπει νά γίνεται παρόν αυτό πού δέν λέγεται. Τό διπλό νόημα πού παράγεται μέσω τής πράξης του συνδυασμού άπελευθερώνει ως έκ τούτου πολυποίκιλες σχέσεις μέσα στο κείμενο.

Ένα παρόμοιο διπλασιαστικό αποτέλεσμα παράγεται μέσω τής αυτοαποκάλυψης του λογοτεχνικού κειμένου ως μυθοπλασίας. Αυτό συμβαίνει σέ δύο διαφορετικά επίπεδα: στο επίπεδο τής στάσης πού επιβάλλεται στον άναγνώστη και στο επίπεδο αυτού πού τό κείμενο έννοείται ότι αναπαριστά. "Αν τό λογοτεχνικό κείμενο αποκαλύπτεται όχι ως λόγος, αλλά ως «σκηνοθετημένος λόγος», ζητώντας μόνον ό κόσμος πού αναπαριστά νά έκλαμβάνεται ως έάν ήτο πραγματικός κόσμος, τότε ό αποδέκτης πρέπει νά άναστείλει τίς φυσικές του στάσεις έναντι του άναπαριστώμενου πράγματος (δηλαδή τόν πραγματικό κόσμο). Αυτό δέν σημαίνει ότι ή φυσική στάση υπερβαίνεται, διότι είναι ακόμη παρούσα ως ενεργό δάθος, δυνάμει του όποιου μπορούν νά γίνουν συγκρίσεις και νά διαμορφωθούν καινούργιες στάσεις. "Αν θεωρήσουμε ότι ό κόσμος του κειμένου απέχει, τιθέμενος έν παρενθέσει, από τόν κόσμο πού τό κείμενο αναπαριστά, έπεται ότι αυτό πού τίθεται μέσα στην παρένθεση διαχωρίζεται από τήν πραγματικότητα μέσα στην όποία συνήθως έγγράφεται. Κατά συνέπεια, θά ύπάρχει μιά συνεχής ταλάντωση ανάμεσα στον έμπαρένθετο κόσμο και στον κόσμο από τόν όποιο έχει άποχωρισθεί. Ός έκ τούτου, ό πρώτος καθίσταται μέσον για τήν αποκάλυψη αυτού πού παραμένει κρυμμένο μέσα στον έμπειρικό κόσμο, και όποια και άν είναι ή σχέση ανάμεσα στους δύο, τήν άλληλεπίδραση μεταξύ τους τήν παράγει ό «ως έάν κόσμος».

Έτσι, ή αυτο-αποκαλυπτόμενη μυθοπλαστικότητα ως πράξη ύπέρβασης τών συνόρων γίνεται ή αίτια ώστε ή φυσική στάση του δέκτη νά άναδιπλασιάζεται από μιά καινούργια πού απαιτείται από αυτόν, ενώ ό κόσμος του κειμένου άναδιπλασιάζεται μέ εκείνο από τό όποιο έχει άποχωρισθεί διά τής παρενθέσεως, και του όποιου ή άνάστροφη όψη προβάλλεται ως έκ τούτου σέ πρώτο πλάνο.

Οί ποικίλες πράξεις τής μυθοπλασίας φέρουν μαζί τους ότιδήποτε έχει ξεπεραστεί, και ό προκύπτων άναδιπλασιασμός μπορεί, κατά συνέπεια, νά όρισθεί ως ή συγχρονικότητα του άμοιβαίου άποκλεισμού. Αυτή ή διατύπωση μπορεί νά μās βοηθήσει νά περιγράψουμε τή δομή του μυθοπλαστικού συστατικού στοιχείου τής λογοτεχνίας. Έπιτρέπει επίσης όρισμένες διακρίσεις πού άφορούν στο λογοτεχνικό κείμενο – επί παραδείγματι, τήν αντιδιαστολή του από τίς δομές πού καθορίζουν τόν καθημερινό μας κόσμο αλλά πού ξεπερνώνται μέσω τής συνύπαρξης αυτών πού είναι άμοιβαία ασύμβατα. Η συνύπαρξη αυτών πού άλληλοαποκλείονται παράγει μιά δυναμική ταλάντωση πού έχει ως αποτέλεσμα μιά σταθερή άλληλοδιείσδυση τών πραγμάτων τά όποια έχουν άποχωρισθεί τό ένα από τό άλλο χωρίς ποτέ νά χάνουν τή διαφορά τους. Η ένταση πού άπορρέει από τό έγχειρημα νά λυθεί αυτή ή άνεκρίζωτη διαφορά δημιουργεί ένα αίσθητικό δυναμικό τό όποιο, ως πηγή νοήματος, δέν μπορεί ποτέ νά ύποκατασταθεί. Αυτό δέν συνεπάγεται ότι τό μυθοπλαστικό συστατικό στοιχείο τής λογοτεχνίας άποτελεί τό πραγματικό έργο τέχνης. Αυτό πού συνεπάγεται είναι ότι τό μυθοπλαστικό συστατικό στοιχείο καθιστά επι-κτικό τό έργο τέχνης.

ΩΣΤΟΣΟ ή μυθοπλαστικότητα είναι μόνο ένα όργανο πού διοχετεύει τήν αναγκαία ροή τής φαντασίας στόν καθημερινό μας κόσμο. Ός δραστηριότητα τής συνείδησης πορίζεται τά φαντασιακά μας άποθέματα, διαμορφώνοντάς τα ταυτοχρόνως έτσι ώστε νά χρησιμοποιηθοῦν, καί κατ' αὐτόν τόν τρόπο ή ἀλληλεπίδραση μεταξύ μυθοπλαστικοῦ καί φαντασιακοῦ ἀποδίδει βασική γιά τήν εὐρετική μέθοδο τής λογοτεχνικῆς ανθρωπολογίας.

Άλλά τί είναι φαντασιακό; Αὐτό ὑπῆρξε πάντοτε ένα ἀκανθώδες πρόβλημα, ἀκόμη καί γιά τούς φιλοσόφους ἐκείνους πού παραδοσιακά θεωρήθηκαν ὡς σκεπτικιστές καί γιά τούς ὁποίους ἔχει λεχθεῖ ὅτι ὁ σκεπτικισμός τους δοήθησε ἐν γένει νά παραμεριστοῦν ἀναπάντητα ἐρωτήματα ὡς ψευδοερωτήματα. Αὐτό πού ὁ David Hume ἀποκαλοῦσε συνωνυμικά «συνδυαστική φαντασία» [fancy] καί «δημιουργική φαντασία» [imagination] τό θεωροῦσε ὡς «ένα εἶδος μαγικῆς ἱκανότητας μέσα στήν ψυχή, πού, ἂν καί πάντοτε εἶναι τέλεια στίς σημαντικότερες μεγαλοφυΐες, καί πράγματι ἀποτελεῖ αὐτό πού ἀποκαλοῦμε μεγαλοφυΐα, δέν μποροῦν ὥστόσο νά τήν ἐξηγήσουν οὔτε καί οἱ μέγιστες προσπάθειες τής ἀνθρώπινης διάνοιας».¹² Τό φαντασιακό ἀντιστέκεται στόν ἔλλογο ὀρισμό ἀκριβῶς διότι δέν μπορεῖ νά ἀπομονωθεῖ ἀλλά ὑπάρχει μόνον σέ σχέση μέ κάτι ἄλλο, σχηματίζοντας ένα ἀδιαίρετο κρᾶμα.

Τό γεγονός αὐτό μπορεῖ νά ὑποστηριχθεῖ μέ σημαντικά παραδείγματα. Καθώς ἔδειξαν, μέ τόν δικό του τρόπο ὁ καθένας, οἱ Hume, Kant καί Wittgenstein, ή ἀντίληψη δέν μπορεῖ νά σχηματισθεῖ χωρίς κάποια συμμετοχή τής φαντασίας. Ἡ ἀντίληψη δέν λειτουργεῖ οὔτε ὡς καταγραφή γεγονότων οὔτε ὡς καθαρή ἐπινόηση. Πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ή συνέχεια καί ή ταυτότητα τοῦ ἀντικειμένου τής ἀντίληψης, τό ὁποῖο μπορεῖ νά θεμελιωθεῖ μόνον μέσω ἑνός φαντασιακοῦ στοιχείου, διότι ή πραγματική ἐντύπωση τής ἀντίληψης μπορεῖ νά δημιουργηθεῖ μόνον σέ σχέση μέ τή μή-πραγματική ἀντίληψη. Αὐτή ή διαδικασία ἔχει συνοψισθεῖ ὡς ἑξῆς ἀπό τόν R.F. Strawson, σέ ἀναφορά πρὸς τόν Kant: «Στό βαθμό πού ἔχουμε κατορθώσει νά ἐξηγήσουμε ή νά δικαιολογήσουμε τήν προφανῶς τεχνική χρήση τοῦ ὄρου 'δημιουργική φαντασία' ἀπό τόν Kant, τό ἔχουμε κατορθώσει ὑποβάλλοντας τήν ἰδέα ὅτι ή ἀναγνώριση ἑνός σταθεροῦ ἀντικειμένου ὀρισμένου εἶδους ὡς ἀντικειμένου τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ή ὡς ἑνός ἰδιαίτερου ἀντικειμένου αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἐνέχει ένα ὀρισμένο εἶδος σύνδεσης μέ ἄλλες, μή-πραγματικές ἀντιλήψεις. Ἐνέχει ἄλλες, παρελθούσες (καί ὡς ἐκ τούτου μή-πραγματικές) ή τήν ἔννοια ἄλλων ἐφικτῶν (καί ὡς ἐκ τούτου μή-πραγματικῶν) ἀντιλήψεων τοῦ ἴδιου ἀντικειμένου ὁποῖες κατὰ κάποιον τρόπο παρμένουν ζωντανές μέσα στήν παρούσα ἀντίληψη».¹³

Υπάρχει ένα παρόμοιο ἐπιχείρημα στόν Wittgenstein. Ἄν ή ὄραση λειτουργεῖ πρωταρχικά ὡς «ὁρῶ ὡς», τότε τό ἀντικείμενο ταυτίζεται μέ τή σκοπιά ἀπό τήν ὁποία αὐτό γίνεται ἀντιληπτό. Ἡ Mary Warnock ἐρμηνεύει τοῦτο ὡς ἀκολούθως:

Συγκεντρώνοντας τό ἐνδιαφέρον του στό ἰδιαίτερο εἶδος τοῦ «ὁρᾶν» τό ὁποῖο αὐτός (δηλ. ὁ Wittgenstein) ἀποκαλεῖ «ὁρᾶν μίαν ὄψη», ἔχει κατορθώσει δύο πράγματα. Πρῶτον, ἔχει συνδέσει τουλάχιστον αὐτό τό εἶδος τοῦ ὁρᾶν (ή τοῦ

¹² David Hume, *A Treatise of Human Nature*, L.A. Selby-Bigge, ed. (Όξφόρδη, 1968), σ. 24.

¹³ P.F. Strawson, "Imagination and Perception", στό *Experience and Theory*, Lawrence Foster καί J.W. Swanson, eds. (Amberst, Mass., 1970), σ. 43.

ἀκούειν) μέ τό «γνωρίζω» ἢ «συλλαμβάνω ἔννοιες»· καί σέ μερικές περιπτώσεις τό ἔχει συνδέσει καί μέ τή χρήση τῆς φαντασίας. Δεύτερον, ἔχει συνδέσει τήν πραγματική χρήση τῶν εἰκόνων μέ κάποιες περιπτώσεις ὅπου βλέπουμε ὄψεις, καί ἔχει ὑποστηρίξει τή χρήση τους σέ περιπτώσεις ἀναγνώρισης... Κατά συνέπεια, νομιμοποιούμεθα νά ὑποστηρίξουμε ὅτι ἔθεσε καί πάλι τό ἐρώτημα πού εἶχαν θέσει ὁ Hume καί ὁ Kant σχετικά μέ τό ρόλο τῆς φαντασίας μέσα στή σύνολη ἀντίληψη (καί ὄχι μόνον στό ὁρᾶν ὄψεις)· καί ὅτι ἡ σύνδεση μεταξύ ἀντίληψης καί φαντασίας γίνεται μέσω τῆς ἴδιας τῆς εἰκόνας (διότι, καθὼς λέγει, «ἡ ἰδέα τῶν ὄψεων καί ἐκεῖνη τῶν εἰκόνων εἶναι συγγενικές»). Ὅποτεδήποτε τό ὁρᾶν καί τό ἀκούειν φαίνεται νά μᾶς μεταφέρουν πέραν τοῦ πραγματικοῦ ἁμεσσοῦ ἀντικειμένου τῶν αἰσθήσεων [...] μοιάζει ὡς ἔάν ὁ Wittgenstein [...] νά ἔχει ἀφήσει χώρο γιά τή φαντασία.¹⁴

Τά ἐπιχειρήματα αὐτά, τά ὁποῖα ἡ ἀναλυτική παράδοση προώθησε, ἀντικρούουν τήν ὑποψία ὅτι τό φαντασιακό δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἓνα πρόβλημα τοῦ λόγου ἢ ὅτι εἶναι ἀπλῶς μιᾷ προϋπόθεση γιά τήν εὐρετική μέθοδο ἢ ὁποῖα εἶναι ἀναγκαῖα στή λογοτεχνική ἀνθρωπολογία. Ἀντίθετα, εἶναι προφανές ἀπό τίς ἐκτιμήσεις τόσο τοῦ Kant ὅσο καί τοῦ Wittgenstein ὅτι ἡ φαντασία δέν ἀποτελεῖ μιᾷ διακριτή δύναμη [faculty], ἀλλά ὑπάρχει σέ συνδυασμό μέ ἄλλες δυνάμεις καί μπορεῖ νά ἐνεργεῖ μόνον ἀπό κοινοῦ μέ ἐκεῖνες, γιά νά μποροῦν νά λειτουργοῦν καί ἐκεῖνες ἐπαρκῶς. Βεβαίως, αὐτό δέν μᾶς λέγει τίποτε σχετικά μέ τή φύση τῆς ἀλληλεπίδρασης ἢ σχετικά μέ τό γιατί ἡ συμμετοχή τοῦ φαντασιακοῦ εἶναι ἀναγκαῖα γιά τήν παραγωγή μιᾶς σταθερῆς ἀντίληψης ἢ ἐντύπωσης τοῦ ἀντικειμένου. Μᾶς λέγει μόνον ὅτι αὐτές οἱ μὴ-πραγματικές ἢ κατ' ὄψιν [aspectual] «εἰκόνες» πρέπει νά προηγούνται τῶν ἀντικειμένων προκειμένου νά τίς ἀντιληφθοῦμε ὡς εἰκόνες.

Μιά ἀρκετά διαφοροτική φιλοσοφική προσέγγιση ὁδηγεῖ σέ ἓνα παρόμοιο συμπέρασμα. Ὁ Sartre θεωροῦσε τό φαντασιακό ὡς μιᾷ ἰδεαστική δραστηριότητα, ἡ ἐνεργοποίηση τῆς ὁποίας ὀφείλεται στό ὅτι κατευθύνεται ἀπό τή συνείδηση. Αὐτό ἀληθεύει ἀκόμη καί γιά τό ὄνειρο, ὅπου ἡ συνείδηση παγώνει ὡς καθαρῇ ἰδέασῃ καί, κατά συνέπεια, στερεῖται τῆς προθετικότητάς της. Ἔτσι, γιά τόν Sartre, τό ὄνειρο εἶναι ἡ πλήρης πραγμάτωση ἑνός αὐθυπόστατου φαντασιακοῦ, καθὼς τό θέτει, τοῦ ὁποίου ἡ ὁλοκληρωτική κυριαρχία μᾶς ἀφαιρεῖ κάθε ἐλευθερία.¹⁵

Τό ἴδιο ἰσχύει γιά τήν τρέλα καί τήν παραίσθηση, ἀλλά ἀκόμη καί ἐδῶ ἐνέχεται μιᾷ προκαταρκτική διαδικασία ἰδέας, κατὰ τή διάρκεια τῆς ὁποίας ἡ συνείδηση χάνει τήν ἐλευθερία της, μολοντί τέτοιες εἰκόνες δέν θά ὑπῆρχαν ἂν ἡ συνείδηση δέν ἦταν παρούσα, ἔστω καί σέ κατάσταση παράλυσης. Ἡ τρέλα, ἡ παραίσθηση καί τό ὄνειρο παρουσιάζουν μιάν ὀρισμένη ἀπτότητα τοῦ φαντασιακοῦ καί κατακαλύπτουν τήν προθετικότητα τῆς συνείδησης, ἀνατρέποντας ἔτσι τήν ἰσορροπία μεταξύ συνειδητῶν καί φαντασιακῶν στοιχείων.

Στήν ὀνειροπόληση ἡ ἀλληλοδιείσδυση τοῦ συνειδητοῦ καί τοῦ φαντασιακοῦ κλίνει κατὰ διαφοροτικό τρόπο. Ὅ,τι αἰσθανόμαστε ὡς σκόρπια, ἀσυνεχῇ ἢ συνειρμικά νοήμα-

¹⁴ Mary Warnock, *Imagination* (Berkeley καί Los Angeles, 1978), σ. 192.

¹⁵ Βλ. Jean-Paul Sartre, *Das Imaginäre: Phänomenologische Psychologie der Einbildungskraft*, μετάφραση Hans Schöneberg (Ἀμβούργο, 1971), σσ. 263 κ.ἑ.

τα αποτελούν προσδιοριστικά χαρακτηριστικά μιάς ιδεαστικής δραστηριότητας στην ό-
ποια οι προθετικές κατευθύνσεις έχουν εξασθενήσει τόσο ώστε να χάσουν κάθε σημασία.
Σέ όλες αυτές τις περιπτώσεις, οι καλειδοσκοπικά μεταβαλλόμενες σχέσεις μεταξύ του
συνειδητού και του φαντασιακού προσδιορίζουν τά μετακινούμενα πρότυπα μέσα στα
όποια τελείται ή ιδεαστική μας δραστηριότητα. Πράγματι, αυτή ή τελευταία προκύπτει
από την άμοιβαία διαπίδυση του συνειδητού και του φαντασιακού, άκριδώς όπως ή
συνέχεια και ή ταυτότητα του αντικειμένου της αντίληψης απορρέουν από την αλληλο-
διείσδυση των πραγματικών και των φαντασιακών, μη-πραγματικών αντίληψεων.

Από τις έμπειρίες πού περιγράψαμε πιο πάνω γίνεται προφανές ότι τό φαντασιακό
δέν μπορεί νά θεωρηθεί ως πρώτη ύλη ή όποια χρήζει απλώς κατεργασίας. Αντίθετα,
ύπάρχει μόνον έν συνδυασμώ, δηλαδή μέ την δραση, μέ τη συνείδηση, και ως έκ τούτου
σέ μορφές μέσω των όποιων αποκαθιστούμε έπαφή μέ τόν κόσμο. Άλλά εκείνο πού μάς
δάξει στόν πειρασμό νά προσπαθήσουμε νά όρίσουμε τό φαντασιακό απομονώνοντάς το,
είναι άκριδώς τό γεγονός ότι μπορούμε νά τό συλλάβουμε μόνο από τά συμφραζόμενά
του.

ΑΝ ΔΟΥΜΕ τούς σημαντικότερους από αυτούς τούς όρισμούς πού έπεξήτησαν νά συλλά-
βουν τό φαντασιακό στην ιστορία του, θά έκπλαγούμε από ένα φαινόμενο τό όποιο έχει
ήδη άναφανεί μέσα από τίς άναφορές στόν Kant, τόν Wittgenstein και τόν Sartre. Τό
φαντασιακό από καιρό θεωρείται ως άπτη έκδήλωση τελειότητας και ύποτίθεται πώς
μόνον ή τέχνη έπιτρέπει στόν άνθρωπο νά μετάσχει σ' αυτό. Η σύλληψη αυτή άκμαζε
μέχρι και τόν Nietzsche, ό όποιος θεωρούσε την τέχνη ως μιά ώθηση για νά μετασχηματι-
σθεί ό φαινομενικός μας κόσμος ως τό θαμνό της τελειότητας. Ίδέες σάν αυτήν άκτινο-
βολούν κάποια γνώση για τό τί είναι τό φαντασιακό, αλλά τό διαχωρίζουν αντιδιαστέλ-
λοντάς το από την πραγματικότητα, ενώ στην ουσία τό φαντασιακό αντιστρατεύεται και
αναπληροί την πραγματικότητα, προσδιοριζόμενο κατ' αυτόν τόν τρόπο από εκείνο τό
όποιο ύποτίθεται πώς υπερβαίνει. Η άντιπαράθεση, ή όποια είναι μέρος άναπόσπαστο
του όρισμού, άγνοεί πλήρως την έξάρτηση.

Τό ίδιο άληθεύει για τίς έννοιες εκείνες πού θεωρούν τό φαντασιακό ως «έτερότητα».
Στην παραδοσιακή επίκληση των Μουσών, ή έτερότητα μπορεί νά έννοηθεί ως έμπνευση
και έπινόηση. Καθιστά αυτό πού πριν δέν ύπήρχε ικανό νά φανεί μέσα στόν κόσμο και
κατ' αυτόν τόν τρόπο ή εμφάνισή του είναι ικανή νά προκαλέσει ένα άποτέλεσμα τό
όποιο δέν θά μπορούσε νά έξαχθεί από αυτό πού ήδη ύπάρχει. Σέ σχέση μέ τόν έμπειρικό
κόσμο, τό φαντασιακό ως έτερότητα άποτελεί ένα είδος ιερής τρέλας πού δέν απομακρύ-
νεται από τόν κόσμο, αλλά έπεμβαίνει σ' αυτόν.

Άλλά άκόμη και όταν οι όρισμοί είναι περισσότερο όρθολογικοί ή αναλυτικοί, ή ανα-
φορικότητά τους παραμένει άκέραιη. Άν ή φαντασία ειδωθεί ως ψυχική δύναμη, όπως
συμβαίνει από τόν Kant μέχρι τόν Coleridge, λαμβάνει τό σχήμα της αυτοπαρουσιαζόμε-
νη είτε ως όργανωτής των αλληλενεργών γνωσιολογικών συνθηκών είτε ως ή άένανη έπα-
νάληψη της φύσης μέσα στόν ανθρώπινο νοΰ.

Άν τό φαντασιακό έξισωθεί μέ τό άσυνειδητο, τότε πρέπει νά ύπάρχει συνείδηση, έτσι
ώστε νά είναι δυνατόν νά βιωθούν οι αποκλίσεις της φαντασίας. Καί, τελικά, αν τό
φαντασιακό είναι έπιθυμία, τότε πρέπει νά ύπάρχει αυτό πού ό Lacan όνομάζει «στάδιο

του καθρέφτη», γό όποιο τό έγώ προβάλλει άφ' έαυτού, διότι τό φαντασιακό είναι ή αντίστροφη πλευρά του έγώ, ή όποία μπορεί νά γίνει άπτή μόνον μέσω ένόσ κατοπτρικού ειδώλου.

Άνεξάρτητα από τό άν τό φαντασιακό δυναμικό θεωρηθεί ως τελειότητα, ετερότητα, οργανωτική δύναμη τής γνώσης, άσυνειδητη φαντασίωση ή επιθυμία, καθένas από αύτούς τούς όντολογικά προσανατολισμένους όρισμούς δείχνει ότι τό φαντασιακό μπορεί νά έννοηθεί μόνον μέσω τής λειτουργίας του καί, κατά συνέπεια, ως πρός κάποια συμφραζόμενα. Τά συμφραζόμενα αυτά μπορεί νά είναι μιά εικόνα αντίπαλη στίς ύπάρχουσες πραγματικότητες, ένας κόσμος πού διαταράσσεται από τήν έμπνευση, μιά όργανωμένη άλληλεπίδραση τών γνωστικών δυνάμεων, ένα έξηγητικό σχήμα γιά τήν άλληλοδιείσδυση του συνειδητού καί του άσυνειδήτου, ή μιά στέρηση πού επιζητεί τήν έκφραση. Καμιά από αυτές τίς ιστορικές έννοιες δέν μετατρέπει τό φαντασιακό σέ πρώτη ύλη ή όποία πρέπει άπλως νά γίνει άντικείμενο έπεξεργασίας, καί μολονότι όλοι οί όρισμοί, έπιτελούμενοι διά του λόγου, σκοπούν πρωταρχικά νά συλλάβουν τό φαντασιακό ως προσδιορισμένο φαινόμενο, δεικνύουν επίσης σαφώς ότι τό φαντασιακό έξετάζεται μέσα στά συμφραζόμενα πού τό καθιστούν ενεργό. Διότι σέ όλους τούς όρισμούς πού άναφέραμε τό φαντασιακό έχει κατί από τό χαρακτήρα συμβάντος: ενεργεί ως αντίστάθμισμα στήν άτέλεια· μεταβάλλει τόν κόσμο μέσα στόν όποιο εμφανίζεται· συνδυάζει τίς γνωστικές δυνάμεις συσχετίζοντας τίς λειτουργίες τους· περιπλανάται φαντασιωδώς στόν συνειδητό νου καί άνατρέπει τούς φραγμούς τής επιθυμίας μέσω του κατοπτρικού ειδώλου. Ός συμβάν, τό φαντασιακό άποκαλύπτεται μόνον ως λειτουργία καί ποτέ ως ουσία. Προηγείται αύτου πού ύπάρχει άκόμη καί άν μπορεί νά φανερωθεί μόνον μέσω αύτου πού ύπάρχει.

Άπό αύτό τό πρόχειρο ιστορικό τών διαφόρων ιδεών πού άποσκοπούν νά συλλάβουν τό φαντασιακό, προκύπτει τό γεγονός ότι τό φαντασιακό θά λάβει διάφορες μορφές σύμφωνα μέ τίς ποικίλες του λειτουργίες μέσα σέ διαφορετικά συμφραζόμενα, καί έτσι μπορεί λογικά νά ύποτεθεί ότι τά συμφραζόμενα τής λογοτεχνίας θά παράξουν πάλι έναν διαφορετικό τύπο έκδήλωσης. Έξ αύτου μπορούμε νά αποκλείσουμε τήν ιδέα ότι τό φαντασιακό δέν είναι τίποτε άλλο παρά μιά εύρετική κατασκευή επινοημένη γιά νά έπαληθεύσει μιά θεωρία τής μυθοπλαστικότητας. Άντίθετα, έδώ όπως καί άλλου ύπάρχουν άδιαμφισβήτητες ένδείξεις ότι ένα τέτοιο δυναμικό ύπάρχει.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ τής έννοιας άποκαλύπτει κατά πόσον τά συμφραζόμενα μέσα στά όποία έκδηλώνεται τό φαντασιακό του δίδουν μιά προοπτική απόκλιση. Μπορεί ως εκ τούτου νά μοιάζει ότι τά συμφραζόμενα δέν είναι τίποτε περισσότερο παρά ένα σύνολο ύποταγμένο στήν εμφάνιση του φαντασιακού, ενώ αύτή ή ύποτιθέμενη ύποταγή στήν πραγματικότητα προσδιορίζει τήν άκριβή έκδήλωση του φαντασιακού καί σχηματίζει τή μορφή τής παρουσίας του. Αυτό άληθεύει έξίσου γιά τήν άλληλεπίδραση μεταξύ φαντασιακού καί μυθοπλαστικού, καθώς τό μυθοπλαστικό παρέχει τό μέσον στό φαντασιακό ώστε τούτο νά προσλάβει άπτή μορφή [Gestalt]. Είναι έγγενές στή φύση όλων τών μέσων τό ότι κατατείνουν σ' αύτό πού τά ίδια δέν είναι. Τό μυθοπλαστικό—καθώς έχω τονίσει άλλου¹⁶—είναι μιά

¹⁶ Wolfgang Iser, "Feigning in Fiction", στό *Identity of the Literary Text*, Mario J. Valdés καί Owen Miller, eds. (Τορόντο, 1985), σσ. 204-28.

«ὡς ἑάν» κατασκευή, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τόν ἑαυτό της προκειμένου νά ἐνεργήσει ὡς φορέας γιά κάτι ἄλλο. Ἐτσι, ἐπιβάλλει μιά προοπτική σ' αὐτό πού δέν εἶναι ἀλλά τό ὅποιο φέρεται. Ὡς ἐκ τούτου τό φαντασιακό, τό ὁποῖο ἐκδηλώνεται διά τοῦ μέσου τῆς μυθοπλαστικότητας, ἐνδεῶς ἔχει μιά μορφή ἡ ὁποία ἀποκαλύπτει τήν προοπτική πού τῆς ἐπεβλήθη ἀπό τό μέσον. Τό μυθοπλαστικό καί τό φαντασιακό κατ' αὐτόν τόν τρόπο ἀλληλοεισδύουν· τό μέσον δίδει μορφή σ' αὐτό πού δέν εἶναι, καί συγχρόνως διασφαλίζει τήν ἐκδήλωσή αὐτοῦ πού δέν εἶναι, ἐπιβάλλοντάς του μιά προοπτική.

Εἶδαμε ὅτι τά μυθοπλαστικά ἐνεργήματα ὡς ὀριακές παραδιόσεις δέν θά πρέπει νά ἐκληφθοῦν ὡς μιά διαδικασία ὑπέρβασης, ἀλλά, μᾶλλον, ἀναδιπλασιασμοῦ, διότι οὔτε ποτε μένει πίσω ἀκολουθεῖ τά ἀτομικά ἐνεργήματα καί παραμένει μιά δυνητική παρουσία. Αὐτό εἶναι πού συνιστᾷ τή βασική ἀναδιπλασιαστική δομή τῆς μυθοπλαστικότητας στή λογοτεχνία. Ἐπιπλέον, αὕτη ἡ ἀναδιπλασιαστική δομή ἔχει μιά περιεκτικότερη φύση, διότι πάντοτε ἐπαναλαμβάνει ἕναν ἐξωκειμενικό κόσμο μέσα στό κείμενο, ἐδραιώνοντας κατ' αὐτόν τόν τρόπο μιά συγχρονικότητα μεταξύ τοῦ ἐπαναλαμβανόμενου κόσμου καί τοῦ λόγου γιά τόν ὁποῖο γίνεται αὕτη ἡ ἐπανάληψη, ἡ ἀκόμη καί παρουσιάζοντας, κάποιες φορές, δύο κόσμους συνυπάρχοντες, ὅπως μᾶς ἔδειξε ἡ δισχιλιετής παράδοση βουκολικῆς λογοτεχνίας.

Ὑπάρχει μιά ἐντυπωσιακή ὁμοιότητα μεταξύ τῆς ἀναδιπλασιαστικῆς δομῆς τῆς μυθοπλαστικότητας στή λογοτεχνία καί τῶν φαινομένων ἐκείνων τῆς ἀντίληψης πού περιέγραψε ὁ Strawson ἀναφερόμενος στόν Kant. Ἡ συνέχεια καί ταυτότητα τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀντίληψης ἐδραιώνονται μέσω τοῦ ἀναδιπλασιαμοῦ τῆς πραγματικῆς ἀντίληψης ἀπό τήν μή-πραγματική ἀντίληψη, ὁ συνδυασμός τῶν ὁποίων μαρτυρεῖ ὅτι τό ἀντικείμενο ἔχει γίνει ἀντιληπτό ὀρθά. Στή δόση αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας, ἡ λογοτεχνική μυθοπλαστικότητα ἐμφανίζεται ὡς μιά παραδειγματική ἐκδήλωση τοῦ φαντασιακοῦ. Διότι ἂν τό φαντασιακό πρέπει πάντοτε νά συνδέεται μέ κάτι ἄλλο (δηλαδή τήν ὄραση καί τή συνείδηση) προκειμένου νά ἀποκαλυφθεῖ, τότε ἡ ἰδεώδης ἐκδήλωσή του βρίσκεται στήν ἀναδιπλασιαστική δομή τῆς λογοτεχνικῆς μυθοπλαστικότητας. Ἄν τό φαντασιακό μπορεῖ νά παρασταθεῖ μόνον δι' ἑνός μέσου, τότε προφανῶς δέν μπορεῖ νά ἐξισωθεῖ πλήρως μέ αὐτό τό μέσον. Θά εἶναι πάντοτε κάτι «ἄλλο». Καί ἂν τό ἴδιο τό μέσον εἶναι μιά ἀναδιπλασιαστική δομή, τότε ὄχι μόνον θά συνδέει τό φαντασιακό μέ κάτι καθορισμένο, τό ὁποῖο δέν μπορεῖ τό ἴδιο νά εἶναι, ἀλλά συγχρόνως θά ἀποκαλύπτει ὅτι οἱ θέσεις οἱ ὁποῖες ἔχουν ἀναδιπλασιασθεῖ μοιραία, μέσω ἀκριβῶς αὐτοῦ τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ, θά μεταβληθοῦν. Οἱ θέσεις παύουν νά παριστοῦν κάτι καθορισμένο, καί ἀντ' αὐτοῦ ἀρχίζουν νά προοιωνίζονται κάτι πού αὐτές οἱ ἴδιες δέν εἶναι. Μέ αὐτόν τόν τρόπο τόσο τό καθεστῶς τους ὅσο καί ἡ λειτουργία τους ὑφίστανται μιά μεταβολή, ἡ ὁποία φανερώνει ταυτόχρονα τή δομή τους καί τήν ἀναίρεση τῆς δομῆς αὐτῆς. Ἐτσι, καθίστανται μιά μήτρα γι' αὐτό πού θά μπορούσε νά ἀποδοθεῖ μέ τόν ὄρο «ἀλληλεπίδραση τῶν σταθερά μετατιθεμένων 'σχηματισμῶν'».

Ὡστόσο, πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι τό μυθοπλαστικό κυριαρχεῖ ἐπὶ τοῦ φαντασιακοῦ μέ ἕναν τρόπο σαφῶς διαφορετικό ἀπό ὃ,τι συμβαίνει στά ἐνεργήματα τῆς ἀντίληψης καί τῆς συνείδησης, στά ὁποῖα τό φαντασιακό συσχετίζεται λειτουργικά μέ, καί ὡς ἐκ τούτου ἀπορροφᾶται ἀπό, τήν ἀντίστοιχη πραγματολογική χρήση. Ἡ ἀναδιπλασιαστική δομή τῆς λογοτεχνικῆς μυθοπλαστικότητας παρουσιάζει τό φαντασιακό σέ ἕνα διαφοροποιημένο παιχνίδι μετασχηματισμοῦ, τό ὁποῖο τό ἀπελευθερώνει ἀπό κάθε ἄμεσα πραγματο-

λογικό δεσμό. Στά ενεργήματα της αντίληψης και της ιδέας, η όραση και η συνείδηση ¹ πρέπει να αναδιπλασιάζονται από το φαντασιακό, ενώ ο αναδιπλασιασμός της λογοτεχνικής μυθοπλαστικότητας είναι το χαρακτηριστικό μέσον για το φαντασιακό, του οποίου η παρουσία συνίσταται ακριβώς στο γεγονός ότι μας καθιστά ικανούς να βλέπουμε τα πράγματα διαφορετικά από ό,τι φαίνονται πώς είναι.

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΣΧΕΤΙΚΑ με το πώς μπορούμε, σε τελευταία ανάλυση, να διακρίνουμε το ένα από το άλλο προκύπτει αναπόφευκτα. Βεβαίως το μέσον δίδει μιάν ιδιαίτερη προοπτική στον τρόπο της εκδήλωσης, αλλά η εκδήλωση αυτή δεν θα μπορούσε να περιγραφεί αν μέσον και μεσολαβούμενο ήσαν ταυτόσημα. Αν ορίσουμε τη μυθοπλαστικότητα ως έναν αναδιπλασιασμό που καθορίζει την παρουσία του φαντασιακού, αυτός ο αναδιπλασιασμός μπορεί να προκύψει ακριβώς επειδή τα πράγματα που αναδιπλασιάζονται διαφέρουν. Πράγματι, αυτή η διαφορά είναι ακριβώς η πηγή του αναδιπλασιασμού, και οποιαδήποτε κι αν είναι η ιδιαίτερη φύση της διπλής κατάστασης των πραγμάτων στη λογοτεχνία, αυτή η διαφορά παραμένει ακαθόριστη και ασύλληπτη. Είναι το κενό μεταξύ του κόσμου που επαναλαμβάνεται μέσα στο κείμενο και εκείνων των πεδίων αναφοράς από τα οποία ο κόσμος αυτός αποσπάται: είναι επίσης ο χώρος μεταξύ των διαφόρων λόγων [discourses], των σημασιολογικών θυλάκων και των λεξιλογικών συνδηλώσεων του κειμένου, και τελικά είναι ο χώρος μεταξύ του κόσμου που αναπαριστάται από τον τρόπο του 'ώς εάν' και του κόσμου εκείνου για τον οποίο ο 'ώς εάν' τρόπος ενεργεί ως ανάλογον το οποίο καθιστά δυνατή την έννοηση. Η μυθοπλαστικότητα παρουσιάζει τη συγχρονικότητα των αλληλοαποκλειομένων και κατ' αυτόν τον τρόπο γίνεται το μέσον για το φαντασιακό, αλλά το φαντασιακό, καθώς είδαμε, δεν μπορεί να εξισωθεί πλήρως με την προοπτική που του επιβάλλεται από το μέσον. Μάλλον, εκδηλώνεται ως διαφορά ή οποία δεν είναι δυνατόν να ξεσκαθεί από το ίδιο το μέσον. Αυτή η διαφορά φωτίζει το φαντασιακό ως αντίσταση στη διαμόρφωση εννοιών.

Καθώς η λογοτεχνία δεν επιτρέπει στο φαντασιακό να απορροφηθεί από τις πραγματολογικές εφαρμογές του πραγματικού κόσμου, μας καθιστά ικανούς να συγκεντρώνουμε την προσοχή μας στη φύση του ανθρώπινου δυναμικού. Δεν υπόκειται σε κανέναν πρόωρο ορισμό, αλλά είναι απλώς παρόν μέσα στις πολυποίκιλες μορφές του, η διερεύνηση των οποίων αποτελεί βασικό στόχο για τη λογοτεχνική ανθρωπολογία. Απαλλαγμένη από όλους τους πρακτικούς καταναγκασμούς, η λογοτεχνική μυθοπλαστικότητα μπορεί να εκμεταλλεύεται το φαντασιακό με πολλούς τρόπους. Μπορεί να επιτρέψει στην έγγενή της συνείδηση να κατακλύζεται από το φαντασιακό ή μπορεί να παγώσει το φαντασιακό μέσα σε ένα καθαρά έγκεφαλικό μόρφωμα. Ανάμεσα στα δύο αυτά άκρα υπάρχουν αναρίθμητες πιθανότητες, και πράγματι αυτή ακριβώς η ελευθερία του παιχνιδιού αποβαίνει μία βασική κατηγορία για να συλλάβουμε το πρωτεύικό δυναμικό του φαντασιακού. Το παιχνίδι δομεί επίσης την αλληλοδιείσδυση του μυθοπλαστικού και του φαντασιακού, χωρίς να καθορίζει τη σχέση ή οποία αποκαλύπτεται μέσα σε έναν πραγματικό συμφυρμό παιχνιδιών. Ταυτόχρονα μας επιτρέπει να αναστρέψουμε τα παιχνίδια που παίζουμε και έτσι να εξαλείψουμε αυτό που έχει αποτυπωθεί εύκρινως στη σχέση, προκειμένου να εκδηλωθεί το φαντασιακό διαφορετικά. Καθώς το παιχνίδι προηγείται οποιοδήποτε έλεγχου που ασκείται από τη σκέψη, η αλληλεπίδραση μεταξύ του συνειδητού

και του φαντασιακού προβάλλει έντονα τό γεγονός ότι κανένα τους δέν υπάρχει άνεξάρτητα από τό άλλο. Δέν υπάρχουν τυπικά όρια σ' αὐτή τήν ἀλληλεπίδραση, παρὰ τό γεγονός ότι κάθε λογοτεχνικό έργο παίξει τό παιχνίδι μέ τόν δικό του ιδιαίτερο τρόπο. Πράγματι, τό ίδιο τό παιχνίδι καθίσταται ένα μέσον γιά νά παρουσιαστεί αὐτό πού διαφεύγει κάθε όρισμό, ένώ εκείνα τά στοιχεία του φαντασιακού τά όποία θά παρατηρηθούν μέσω του λογοτεχνικού έργου μπορούν νά καθρεφτισθούν μόνον μέσω του παιχνιδιού.

ΑΝ Η ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ του μυθοπλαστικού και του φαντασιακού διαμορφώνει τήν εύρετική μέθοδο μιᾶς λογοτεχνικῆς ανθρωπολογίας, προκύπτει τό ερώτημα σέ τί άποσκοπεῖ μιᾶ τέτοια ανθρωπολογία. Αὐτό τό ερώτημα θά μπορούσαμε νά τό προσεγγίσουμε από πραγματολογική, από συστηματική και από ιστορική σκοπιά..

Πραγματολογικά μιᾶ τέτοια προσέγγιση θά ζητούσε νά διαγνώσει τήν ανθρώπινη συνθήκη. Τό κείμενο ως πολιτισμικό αντικείμενο θά σηματοδοτούσε τότε τόν δαμασμό μιᾶς συνθήκης και ως έκ τούτου τή διασάφηση τών δυναμικών εκείνων τά όποία πρέπει νά ενεργοποιηθούν άν πρόκειται νά έπιτευχθεῖ ή κυριαρχία. Ἀπό αὐτό θά μπορούσε νά προκύψει μιᾶ φυσιογνωμική τῆς ιστορίας ή όποία θά άπεσπᾶτο από τά πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά της χαρακτηριστικά. Ὡς στοιχεία τῆς κυρίαρχης κουλτούρας, αὐτά τά χαρακτηριστικά παρέχουν μόνον τούς όρους γιά τήν άναγκαία παροχέτευση τῆς φαντασίας μέσα σ' αὐτή τήν κουλτούρα, και άποκαλύπτουν κατ' αὐτόν τόν τρόπο τήν άλλη πλευρά αὐτοῦ πού ή σκέψη και τά κοινωνικά συστήματα διατρώνουν ως τήν κυρίαρχη έγκυρότητά τους στά αντίστοιχα πολιτισμικά συμφραζόμενα. Αὐτό τό ξεσκέπασμα δέν είναι άνάγκη νά περιορίζεται στο νά τονίζει έλλείψεις· μπορεί επίσης νά προβάλλει επιθυμίες, άνάγκες και άναγκαιότητες πού τώρα μπορούν νά πάρουν τή σωστή τους θέση μέσω τῆς φαντασίας.

Μέ συστηματικούς όρους, μιᾶ λογοτεχνική ανθρωπολογία θά επέτρεπε μιάν επανεκτίμηση ή ακόμη ανακίνηση ενός θέματος, ενός θέματος μέ μακρά ιστορία άφου έρχεται από τήν άριστοτελική παράδοση, περί τῆς φύσεως τών ανθρωπίνων δυνάμεων. Ἡ ύποτιθέμενη σαφής διάκριση μεταξύ φαντασίας, λόγου και αίσθήσεων, όπως τίθεται από τήν ψυχολογία, καταρρέει όταν εφαρμόζεται στή λογοτεχνία. Ἡ λογοτεχνία άντλεί τή ζωή της από τήν αλληλεπίδραση μεταξύ φαντασιακού, συνειδητοῦ και αντιληπτικῶν δραστηριοτήτων, και φαίνεται νά μήν έχει σαφή βάση ή καταγωγή σέ καμιά από αὐτές τίς «δυνάμεις». Ὡς άν κανείς θεωρήσει τίς σαφείς διακρίσεις τῆς ψυχολογίας ως πλαίσιο, ή λογοτεχνία φαίνεται νά τίς συγχωνεύει μέσα σ' έναν πρωτεϊκό συμφυρμό. Τό φαντασιακό, τό συνειδητό και οί αντιληπτικές δραστηριότητες σταθερά έγγράφονται τό ένα μέσα στο άλλο, και ως συνέπεια αὐτοῦ οί «δυνάμεις» εμφανίζονται συμπίκνωμένες ή παραμορφωμένες, μεταμορφωμένες ή καθρεφτισμένες, δραματοποιημένες ή ύπονομευμένες.

Αὐτό συνεπάγεται μιάν όρισμένη «οίκογενειακή όμοιότητα» μεταξύ λογοτεχνίας και ονείρου, ή όποία γεννά τό ερώτημα γιατί οί βασικές δομές του ονείρου επανέρχονται τόσο έπίμονα στή λογοτεχνία. Ὡστόσο, ό,τι επαναλαμβάνεται ποτέ δέν παραμένει ακριβώς τό ίδιο στήν επανάληψη, και ή λογοτεχνία δέν είναι απλώς ένα αντίγραφο του ονείρου, αλλά, μάλλον, διευκολύνει κάτι τό όποιο δέν είναι έφικτό μέσω του ονείρου: τήν χωρίς άγχος πρόσβαση στο άπρόσιτο.

Ἡ «οἰκογενειακή ὁμοιότητα» μπορεῖ ἐπίσης νά ὑποδεικνύει ὅτι τὸ ὄνειρο καί ἡ λογοτεχνία δέν εἶναι τόσο πολὺ ἀνεξάρτητα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅσο εἶναι διαφορετικές ἐκδηλώσεις μιᾶς κοινῆς καταγωγῆς. Μιά τέτοια ὑπόθεση στηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ λογοτεχνία ἀναστρέφει τὴν ὀπισθοδρομικὴ κίνηση τοῦ ὁνείρου σὲ μιὰ κίνηση πού εἶναι ἐμπροσθοδρομική: ἀντὶ νά ἐπαναλαμβάνει ἀρχέγονες συγκρούσεις, διανοίγει καινούργιες δυνατότητες. Ἡ λογοτεχνία φαίνεται νά καλλιεργεῖ μιάν παραβατικὴ σχέση πρὸς τὸ ὄνειρικό πρότυπο μέ τὴν ἔννοια ὅτι ἀπομακρύνεται ἀπὸ αὐτὸ πού ἐπαναλαμβάνει. Ἡ ἐπανάληψη ὀλοκληρώνεται ἀπολύτως ὑπερβαίνοντας τὸ ἐπαναλαμβανόμενο· ἄλλιῶς παραμένει ἀψυχή καί ἄγονη. Ἄν ἡ λογοτεχνία ἐπαναλαμβάνει τὸ ὄνειρο, ὁ ἀναδιπλασιασμός εἶναι ἀναπόφευκτος, καί ὁδηγεῖ σὲ μιὰ μεταβολὴ τῆς ἀντίληψης· εἴμαστε παγιδευμένοι στὸ ὄνειρο, καί αὐτὸ πού βιώνουμε ἡ ἐπανάληψη τὸ κάνει ἀντικείμενο παρατήρησης. Ἀλλὰ αὐτὸ πού μπορεῖ νά παρατηρηθεῖ μπορεῖ ἐπίσης νά μεταδληθεῖ, καί πράγματι μεταβάλλεται ἀπὸ αὐτὴν ἀκριβῶς τῇ διαδικασίᾳ τῆς παρατήρησης.

Τέλος, ἡ λογοτεχνικὴ ἀνθρωπολογία ἔχει ἐπίσης ἓναν ἱστορικό στόχο. Ἡ ἔρευνα ἡ ἀφιερωμένη στὴ λογοτεχνία καί στὶς τέχνες ὑπὸ τὴν εὐρεία ἔννοια ὑπῆρξε, ὅσο κυριαρχοῦσε ἡ ἀστικὴ κουλτούρα, στενά συνδεδεμένη μέ τὴ διαμόρφωση τῆς προσωπικότητας. Στὸ τελευταῖο ἡμισυ τοῦ αἰῶνα μας, ἡ διάβρωση τῆς ἰδέας τῆς ἐκπαίδευσης καθὼς καί τῆς ἰδέας τῆς σημασίας τοῦ ἀτόμου εἶχε τεράστιο ἀντίκτυπο στὸν κληρονομημένο κανόνα, ἡ ἐγκυρότητα τοῦ ὁποίου ἀμφισβητήθηκε σὲ τέτοιο βαθμὸ ὥστε ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐγκατάλειψη τῶν μαθησέων ἐκείνων τῶν σχετικῶν μέ τὴν ἐρμηνεία τῆς λογοτεχνίας καί τῶν τεχνῶν θεωρήθηκε ὅτι συμβαδίζει πλήρως ἐναρμονισμένη μέ τὰ τρέχοντα κοινωνικά ἐνδιαφέροντα.¹⁷ Ἡ μελέτη τῆς λογοτεχνίας, ὅπως ἀσκήθηκε ἀπὸ τίς διάφορες πανεπιστημιακές μαθήσεις, εὗρισκε τὴ δικαίωσή της στὴν ἀποκάλυψη τῶν θησαυρῶν μιᾶς διδλκῆς παιδείας τῆς ὁποίας τὰ ὀφέλη οἱ μαθήσεις αὐτές θά διέδιδαν. Διότι οἱ μαθήσεις ἦσαν στρατευμένες στὴν προαγωγή τῆς ἀνθρωπότητας καί στὴν καλλιέργεια τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων προκειμένου νά προωθήσουν τὸν ἐξευγενισμό τοῦ ἀνθρώπινου εἶδους.¹⁸ Δεδομένου ὅτι αὐτές οἱ ἰδέες δέν ἰσχύουν πλέον, προκύπτει τὸ ἐρώτημα ἐάν μιὰ ἀνθρωπολογικὰ προσανατολισμένη μελέτη τῆς λογοτεχνίας εἶναι σὲ θέση νά ξανακερδίσει ἓνα μέρος ἀπὸ τὴ σπουδαιότητα πού ἡ λογοτεχνία ἔχει γιὰ τὴ ζωὴ μας μέ τὸν τρόπο πού ὑπέθεταν οἱ παλαιοὶ μελετητές.

Σαφῶς, ὁ στόχος τῆς λογοτεχνικῆς ἀνθρωπολογίας δέν εἶναι νά παρέχει αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν ἐκπαίδευση πού κάποτε ὑποσχόταν ἡ μελέτη τῆς λογοτεχνίας. Θά μπορούσε ἀντ' αὐτοῦ νά συνεισφέρει σὲ ἓνα διαφορετικὸ εἶδος αὐτοδιαφωτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος, ἐνὸς διαφωτισμοῦ πού δέν προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴ συσσώρευση γνώσεων ἡ ὁποία ἄλλοτε ἐθεωρεῖτο προϋπόθεση τῆς ἐκπαίδευσης. Αὐτὸ θά μπορούσε νά τὸ ἐπιτύχει φωτίζοντας τίς ἀσύνειδες ὀρίζουσές μας προκειμένου νά θέσει σὲ ἐνέργεια μιὰ χρόνια διαδικασία ἀναστοχασμοῦ, ὁ ὁποῖος δέν θά ἀναζητοῦσε πλέον τὴν ὀλοκληρωσὴ του σὲ κάποιο ἰδεῶδες. Μᾶλλον, αὐτὴ ἡ διαδικασία θά μᾶς καθιστοῦσε ἱκανούς νά κατανοήσουμε τίς στάσεις πού μᾶς προσφέρει, ἂν δέν μᾶς τίς ἐπιβάλλει, ὁ καθημερινός μας κόσμος. Ἀκόμη καί ἂν ὁ χαρακτήρας τῆς ἦταν ἀρχικά κατ' ἐξοχὴν κριτικός, θά ἔφερνε

¹⁷ Καταπιάνομαι μέ τὸ ζήτημα αὐτὸ στὸ "Changing Functions of Literature", κεφάλαιο 9 [τοῦ βιβλίου μου *Prospecting: From Reader Response to Literary Anthropology*, Βαλτιμόρη καί Λονδίνο, 1989].

¹⁸ Αὐτόθι, σσ. 205 κ.ἐ.

στό φῶς σταθερά τίς κατά περίσταση ἀφετηριακές μας ὑποθέσεις γιά νά ἀποκαλύψει αὐτό πού συγκροτεῖ τήν ἀποψή μας.

Αὐτό τό προσχέδιο ἀποτελεῖ μιά πολύ ἐπιφυλακτική ἀπάντηση στό ἐρώτημα σχετικά μέ τό πῶς ἡ λογοτεχνική ἀνθρωπολογία θά μπορούσε νά νομιμοποιηθεῖ. Εἶναι ἐπιφυλακτική διότι ἀκολουθεῖ τόν κοινωνικό καί πολιτισμικό κώδικα τῆς ἐποχῆς μας, ὁ ὁποῖος εἶναι κατ' ἐξοχήν κριτικός. Αὐτό εἶναι προφανές σήμερα στήν Ἀμερική, ὅπου ἡ ἐπικρατοῦσα τάση ἀφορᾷ στήν κριτική τῶν θεσμῶν καί τῶν μονοπωλίων τῆς ἰσχύος. Εὐχῆς ἔργον θά ἦταν νά μήν ἐπαναληφθεῖ ἡ διαδικασία πού ἔλαβε χώρα στήν Εὐρώπη στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '60 καί στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '70, ὅταν οἱ λογοτεχνικές σπουδές –ἐπειδὴ ἔθεωροῦντο ὡς μέσον γιά μιάν ἐπαναστατική θεσμική ἀλλαγὴ– ἔπαψαν νά θεωροῦνται σημαντικές. Μετά ἀπὸ τήν ἱστορική αὐτὴ ἐμπειρία, οἱ κληρονόμοι τῆς ἀστικής κουλτούρας πρέπει τώρα νά ἀντιληφθοῦν ὅτι ἡ ἐπιθυμία νά ἀλλάξουν τοὺς θεσμούς μέσω τῆς λογοτεχνίας δέν εἶναι παρά αὐταπάτη.

Μπορεῖ ποτέ ἡ λογοτεχνική ἀνθρωπολογία νά γίνεi κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀπλῶς ἓνας ἄλλος τρόπος μετάθεσης τοῦ ἰσχύοντος κριτικοῦ κώδικα σέ μιά ἐρμηνευτική πρακτική; Ὅπως νά ἀποτελέσει τήν ἀφετηρία γιά ἓνα ἔργο πού θά ἀναλάβουν ἀπὸ κοινοῦ ὅλες οἱ ἐρμηνευτικές μαθήσεις τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν – δηλαδή, τήν ἐπεξεργασία μιᾶς θεωρίας τῆς κουλτούρας. Μέ δεδομένη τήν ἑτερογένεια τῶν μορφῶν τῆς κουλτούρας πού μᾶς ἔδειξε ὁ εἰκοστός αἰώνας, ἡ ἀνάγκη μιᾶς τέτοιας θεωρίας εἶναι ἰδιαίτερα ἐπιτακτική. Τό ἔργο αὐτό ὄχι μόνον θά ἐμπλοῦτιζε τίς ἐρμηνευτικές μαθήσεις μέ ἓναν καινούργιο στόχο ἀλλὰ καί θά ἀποκαθιστοῦσε τὴ νομιμότητα πού ἔχουν χάσει. Βεβαίως, μιά τέτοια θεωρία δέν θά μπορούσε νά ἐπιτευχθεῖ ἀπὸ μόνη τῇ λογοτεχνικῇ θεωρίᾳ, ὅμως ἡ μελέτη τῆς λογοτεχνίας μπορεῖ νά συνεισφέρει σέ μιά διαμαθησιακὴ συζήτηση θέτοντας προβλήματα καί ἐντοπίζοντας θέματα. Ὡς προϊόν μιᾶς ἰδιαίτερης κουλτούρας, ἡ λογοτεχνία ἀντλεῖ ζωὴ ἀπὸ τίς ἐντάσεις καί τὰ ἀποτελέσματά της στὰ λογοτεχνικά συμφραζόμενα ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέκυψε. Παρεμβαίνει στό πραγματικὸ περιβάλλον της καί ἐδραιώνει τὴ μοναδικότητά της φωτίζοντας ἔντονα τήν ἑτερότητά της σέ σχέση μέ τίς περιστάσεις πού τήν ἔχουν προσδιορίσει. Μέ αὐτόν τόν τρόπο προοιωνίζεται νέες περιοχές τίς ὁποῖες ἐγγράφει στήν ἤδη χαρτογραφημένη τοπογραφία τῆς κουλτούρας. Διότι ἂν ὅ,τι εἶναι δέν εἶναι τό πᾶν, τότε ὅ,τι εἶναι πρέπει νά εἶναι μεταβλητό.¹⁹ Αὕτη εἶναι ἡ λειτουργία τῆς λογοτεχνίας, στὰ συμφραζόμενα τῆς κουλτούρας πού ἀποσαφηνίζει τόν κυρίαρχο στόχο τῆς λογοτεχνικῆς ἀνθρωπολογίας.

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ δέν εἶναι μόνον ἡ συνεχὴς ἐπανάληψη τοῦ κόσμου μέσα στὸν ὁποῖο ζοῦμε, ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης ἡ ἀντανάκλαση αὐτοῦ πού εἴμαστε. Γιά τό λόγο αὐτόν ἀρχικά θεωρήθηκε ὡς μίμησις. Ἀλλὰ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τό ποιοὶ ὀρισμοὶ δόθηκαν ἱστορικά σ' αὐτόν τόν ὄρο, ἡ μίμησις εἶναι πάντοτε μιά ἐπανάληψη πού παράγει κάτι. Ἀρχικά ἡ μίμησις θεωρήθηκε ὡς ἡ ἀναπαράσταση τῶν συστατικῶν μορφῶν τῆς φύσης ἢ ὡς ἡ τελειοποίηση αὐτοῦ πού ἡ φύση ἀφῆσε ἀτελές. Ἔτσι, ἡ μίμησις ὡς ἐπανάληψη εἶναι ἐπίσης μιά ὑπέρβαση τῶν ὀρίων. Πῶς πρέπει νά καταλάβουμε αὕτη τὴν ὑπέρβαση; Ἡ ἀριστοτελικὴ παράδοση ὑπεστήριξε ὅτι ἡ τέχνη μιμεῖται τίς συστατικὲς μορφές τῆς φύσης, οἱ

¹⁹ Βλ. Theodor W. Adorno, *Negative Dialektik* (Φραγκφούρτη, 1966), σ. 389.

όποιες είναι τέλειες, και επίσης τελειοποιεί τις άτέλειες της φύσης, και έτσι οι δύο πρωταρχικές τάσεις της μιμητικής παράδοσης συνεπάγονταν την, τουλάχιστον προσωρινή, απουσία αυτού που επρόκειτο να αναπαρασταθεί. Ωστόσο, εϋθύς εξ αρχής ή εγγενής τάση πού υπέφωσκε στίς επαναλήψεις στην τέχνη και τή λογοτεχνία ήταν νά καταστήσει τό άπλόν παρόν. Μπορούμε λοιπόν νά πούμε ότι ή επανάληψη ειδικών κόσμων μέσα στο λογοτεχνικό κείμενο στηριζόταν πάντα στην προϋπόθεση ότι είναι ένας τρόπος τελέσεως αυτού πού δέν υπάρχει.

Γιατί δημιουργήσαμε αυτόν τόν τρόπο αναπαράστασης, και γιατί ό τρόπος αυτός μάς συνοδεύει σ' όλη τήν ιστορία μας; Η άπάντηση πρέπει σίγουρα νά είναι ή επιθυμία όχι νά επαναλάβουμε αυτό πού υπάρχει, αλλά νά βρούμε πρόσδωση σ' αυτό πού άλλως δέν μπορούμε νά έχουμε. Επί παραδείγματι, δέν έχουμε πρόσδωση στην αρχή, στο τέλος ή στο θεμελιακό αίτιο της ύπαρξής μας. Η αρχή και τό τέλος είναι παραδείγματα πραγματικοτήτων τίς όποιες δέν μπορούμε ούτε νά διώσουμε ούτε νά γνωρίσουμε. Όμως υπάρχουν επίσης εμπειρίες, όπως ή ταυτότητα και ό έρωτας, τών όποιών ή πραγματικότητα είναι τόσο άδιαφιλονίκητη όσο τό γεγονός ότι ποτέ δέν μπορούμε νά γνωρίσουμε ακριβώς ποιές είναι. Ωστόσο, προφανώς δέν είμαστε προετοιμασμένοι νά αποδεχούμε τά όρια της γνώσης, και έτσι χρειαζόμαστε εικόνες για νά καθρεφτίσουμε τό άγνωστον. Οι εικόνες αυτές τρέφονται από τίς ιδέες και τίς επιθυμίες πού μάς καταδυναστεύουν, αλλά δέν μπορούν νά έχουν ούτε μονιμότητα ούτε διαρκή έγκυρότητα. Κατά συνέπεια, τό περιεχόμενό τους, τό όποιο διαμορφώνει αυτά τά άπροσπέλαστα φαινόμενα πού προκύπτουν και διαπλάθονται από τά πολιτισμικά συμφραζόμενα της εποχής, θά είναι μεταβλητό. Οι εικόνες αυτού πού δέν μάς δίδεται άνταντακλούν έτσι τή δυνητική έκταση της αντίστοιχης πολιτισμικής πραγματικότητας. Αυτή αναδιπλασιάζεται από ό,τι θά μπορούσαμε νά ονομάσουμε άνάστροφη πλευρά της.

Ό αναδιπλασιασμός πού παράγεται από τή λογοτεχνία παράγει μέ τή σειρά του αυτό τό όποιο χαρακτηρίζει κάθε αναδιπλασιασμό: μιá μεταβολή της αντίληψης. Αυτό δέν σημαίνει ότι μεταβάλλονται τά πολιτισμικά συμφραζόμενα· μεταφράζονται, ώστόσο, στη διάσταση της αίσθητότητάς τους. Κατά συνέπεια, ό αναδιπλασιασμός μάς επιτρέπει νά βλέπουμε τόν έαυτό μας ως εκείνο μέσα στο όποιο έμπλεκόμεθα, και υπό τήν έννοια αυτή ή λογοτεχνία άποτελεί ένα άποφασιστικό μέσον διαμόρφωσης της πολιτισμικής πραγματικότητας. Πρέπει πάλι νά τονισθεί ότι ή λογοτεχνία δέν άνταντακλά αυτή τήν πραγματικότητα, αλλά καθρεφτίζει τήν άνάστροφη πλευρά της, τήν όποία άλλως θά απέκρυπταν τά ίδια τά πολιτισμικά συμφραζόμενα. Μόνον αυτό τό καθρέφτισμα —κατά τή διατύπωση του Kosík— έκπληρώνει πλήρως τήν πραγματικότητα μιáς ιστορικής περιόδου.²⁰ Δείχνοντας άνάγλυφες τίς άχαρτογράφητες περιοχές της επικρατούσης κουλτούρας, μεταβάλλει τό χάρτη, ό όποιος επικαλύπτεται από τίς εικόνες αυτού πού παραμένει γνωστικά άνεξιχνίαστο.

Η άλληλεπίδραση μεταξύ του μυθοπλαστικού και του φαντασιακού παρέχει τήν αναγκαία εύρετική μέθοδο για μιá τέτοια έρευνα. Υπό τήν ιδιότητά της ως ικανότητα προς διάδοση τών συνόρων, ή μυθοπλαστική ένέργεια άποτελεί πρωτίστως μιαν επέκταση του

²⁰ Τήν ιδέα αυτή τήν ύποστηρίζει σθεναρά ό Τσέχος μαρξιστής Karel Kosík, στο *Die Dialektik des Konkreten: Eine Studie zur Problematik des Menschen und der Welt*, μετάφραση Marianne Hoffmann (Φραγκφούρτη, 1967), ιδιαίτερος στίς σσ. 123 κ.έ.

ανθρώπινου γένους, ή όποία, όπως όλες οι λειτουργίες της συνείδησης, δέν είναι τίποτε άλλο παρά ό δείκτης πός κάτι πού διαφέρει από τόν έαυτό του. Βασικώς στερείται κάθε περιεχομένον και γι' αυτό έπιθυμεί νά γεμίσει.

Σ' αυτό τό δομημένο κενό εισέρει τό φαντασιακό δυναμικό, διότι αυτό πού δέν προσάγεται ούτε στή γνώση ούτε στήν αντίληψη μπορεί νά αποκτήσει παρουσία μόνον μέσω της ιδέας. Χωρίς τό φαντασιακό ή μυθοπλαστικότητα παραμένει κενή, και χωρίς τή μυθοπλαστικότητα τό φαντασιακό θά παρέμενε διάχυτο. Από τήν άλληλεπίδρασή τους προκύπτει ή σκηνοθεσία αυτού πού μās είναι άπρόσιτο.

Αν αυτή ή σκηνοθεσία μās είναι πράγματι άναγκαία ως έναλλακτική αυτού πού είμαστε, ή διερεύνησή της θά προσέδιδε στή λογοτεχνική ανθρωπολογία μιάν άδιαμφισβήτητη νομιμότητα. Συγχρόνως, ένα πολύ εύρύτερο έρώτημα θά έτίθετο σχετικά μέ τό γιατί δέν μπορούμε νά πάψουμε νά δημιουργούμε τέτοιες εικόνες, μολονότι έχουμε έπίγνωση του άπατηλου τους χαρακτήρα και γνωρίζουμε ότι δέν μπορούν νά μās παράσχουν τίς άπαντήσεις πού έναγωνίως έπιζητούμε. Η ιστορική έμπειρία δείχνει ότι ή έγκυρότητα αυτών των φαντασιακών κόσμων γίνεται όλο και περισσότερο βραχύβια αν ή σκηνοθεσία άπλως άντικαθιστά ό,τι δέν μās δίδεται. Σαφώς, ή ίδια ή σκηνοθεσία δέν πρέπει νά οδηγηθεί σέ κλείσιμο, αλλά πρέπει νά παραμείνει άνοιχτή, ώστε νά μήν χαθεί ή γοητεία της. Αυτή ή ιστορική παρατήρηση μαρτυρεί για τό γεγονός ότι έμείς οι ίδιοι είμαστε τό τέλος και ή άρχή αυτών των σκηνοθετημάτων, κάθε ένα από τά όποια δέν είναι τίποτε άλλο παρά μιά δυνατότητα. Μέ δεδομένο αυτό τό έπίμονο γεγονός, κεντρικό έργο της λογοτεχνικής ανθρωπολογίας θά ήταν νά έξηγήσει γιατί άντλούμε μιάν άκόρεστη εύχαρίστηση όταν γινόμαστε ή δυνατότητα του έαυτού μας και γιατί δέν μπορούμε -μολονότι γνωρίζουμε τί είναι- νά πάψουμε νά παίζουμε τό παιχνίδι των ίκανοτήτων μας.

λόγου χάριν

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΘΕΩΡΙΑΣ & ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Α Ν Ο Ι Ε Η

1 9 9 1

2

- WOLFGANG ISER: Πρός μία λογοτεχνική ανθρωπολογία
- Συνέντευξη με τόν WOLFGANG ISER
- ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΜΠΑΛΤΑΣ: Πρόταση για τη συγκρότηση της έννοιας 'έπιστήμη'
- ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΒΩΚΟΣ: 'Ο Νίτσε και η φιλολογία
- PETER SZondi: Περί φιλολογικής γνώσεως
- FRIEDRICH HÖLDERLIN: Δύο ποιήματα
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΡΟΥΛΗΣ: 'Η άθλιότητα της φιλολογίας
- ΝΑΣΟΣ ΒΑΓΕΝΑΣ: Σχόλια για την πρόσληψη του Μπλούμ στην Ελλάδα
- ΑΡΗΣ ΜΠΕΡΛΗΣ: Έρμηνεύοντας και παρερμηνεύοντας τόν Χάρολντ Μπλούμ
- ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ-ΕΡΑΣΜΙΑ ΠΕΠΟΝΗ: 'Ο λυρισμός πολύτροπος κι η θεωρία δύστροπη
- ΦΩΤΕΙΝΗ ΖΗΚΑ: Τό χρώμα: Μία συνεχιζόμενη φιλοσοφική διαμάχη
- ΣΩΤΗΡΗΣ Ν. ΧΤΟΥΡΗΣ: Θετικισμός και διαλεκτική

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»